

KALANGYA

ALAPITOTTA

SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:

SZIRMAI KÁROLY ÉS DRASKÓCZY EDE

1940. november

IX. évf. 11. szám

ÁGOSTON SÁNDOR: A szlavóniai magyarság és a Julián Egyesület	477
REMÉNYI JÓZSEF: Császárvágás, Halottan is élve (versek) .. .	485
BOLGÁR LÁSZLÓ: A Balkán történeti egyénisége .. .	488
HERCEG JÁNOS: Gyászoló kőművesek .. .	494
PAPHARKAY DÉNES: Pásztortűz mellett .. .	498
Dr. JEVTITY—MANGOLD: Az örültek temetőjében .. .	502
GARAY BÉLA: A százötvenéves magyar színészet .. .	513
SZIRMAI KÁROLY: A jugoszláviai német népközösség kialakulása	514
REMÉNYI JÓZSEF: Szomszédok (vers) .. .	519
KASS LÁSZLÓ: Őrségen .. .	520

JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára . . .	10 Din.
Negyed évre	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára . . .	1'50 Pengő
Negyed évre	4'50 Pengő
Félévre	9'— Pengő
Egész évre	18'— Pengő

Cena: Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60'— 3 meseca Din. 30'— Pojed. broj Din. 10'—

A SZLAVÓNIAI MAGYARSÁG ÉS A JULIÁN EGYESÜLET

A jugoszláviai magyar kisebbségnek az a része, mely a régi Horvát-Szlavonország területén lakik, multjánál, mai helyzeténél s jövő kilátásainál fogva egészen más helyzetben volt és van, mint a régi magyar területeken lakó magyar kisebbség. Ezt az egészen más kisebbségi csoportot nevezzük röviden szlavóniai magyarságnak. Ámbár ez az elnevezés történelmi szempontból nem helyes. Szlavónia alatt történelmi szempontból tulajdonképpen csak a volt Belovár, Záhreb és Varazsdin-megye értendő. Horvátországnak nevezték régen a mai Lika-Krbava és Módrus-Fiume megyéket, míg a régi Szerém, Verőce és Pozsega megyék ezelőtt 200 évvel még közvetlenül Magyarországhoz tartoztak. Mindezek a területek azonban később Horvát-Szlavonország alkotó részeivé lettek, amit röviden Szlavóniának szoktunk nevezni. Szlavóniai magyarság alatt tehát ebben a cikkben azt a magyarságot értjük, mely a Dráva és a Száva között él, Zemuntól Záhregbig. Sőt ide kell még számítanunk azokat a kisebb magyar szórványokat, amelyek Boszniában, Bjelina, Brcko, Derventa és Prnjavor környékén vannak.

A SZLAVÓNIAI MAGYARSÁG HÁROM RÉTEGE

A szlavóniai magyarságnak három rétege van.

Legrégibb az az Árpád-kori ős-telep, mely Oszijek alatt négy magyar faluban: Rétfalán (Rétfalu), Hrasztinban (Haraszti), Lászlóvón (Szentlászló) és Kórógyon él. Ezek a honfoglaló magyarságnak idetelepült és ezer év viharai között itt maradt töredékei. A Kórógyi-család egyik tagja részes volt Szent Gellért püspök meggyilkolásában. Később ez a család a főnemesek közé emelkedett, Kórógyi István macsósi bán volt. Az utolsó Kórógyi gróf, Kórógyi Gergely a mohácsi csatában esett el. Ennek a családnak voltak jobbágysai az Oszijek alatti ősmagyarok. Lélekszámuk ma 2500. Mind a négy falu népe tiszta magyar és 400 év óta tiszta református. Mindegyikről nyelvi, néprajzi, történelmi és

gazdasági szempontból külön-külön tanulmányokat lehetne és kellene írni. Most azonban erre nincs terünk, csupán röviden annyit állapítsunk meg, hogy nyelvük a legősibb élő magyar nyelv, néprajzi sajátágaiknál fogva legközelebbi rokonaik a baranyai és ormánysági magyaroknak, de rokonságuk megállapítható a moldvai csángókkal is, történelmük visszanyulik az Árpádházi királyokig s IV. Béla idejéből már történelmi okmány van róla, hogy mai lakóhelyükön laktak. A török-járás idején a Vuka nádasaiban meghuzódtak és így megmaradtak. Később, mint a vukovári és rétfalui uradalom jobbágjai elég jól éltek. Halásztak, vadásztak. A nagybirtokok kialakulása után is, még türehető volt a helyzetük, de a husz év előtti földreform óta, melyből természetesen kimaradtak, anyagi helyzetük siralmas, sőt kétségbeejtő.

Az utána következő másik réteg a nagy uradalmak cselédsége. A jobbányvilág után Szlavóniában is nagy uradalmak keletkeztek. A rumai, rétfalui és nasicei gróf Pejacevich-uradalmak, a vukovári gróf Eltz, a mustári gróf Khuen s távolabb a daruvári Tüköry-uradalmak mind magyar cselédséggel dolgoztattak. Ez a magyar cselédség, ha egy kis vagyonkát gyűjtött össze, a legközelebbi faluban házat vett, földet vett, letelepedett. Így szivárgott be a szlavóniai magyarság az uradalmak körül fekvő szerb és horvát falvakba. Ha ránézünk a szlavóniai magyarság nemzetiségi térképére, amit gróf Széchenyi Béla a Julián-egyesület elnöke 1904-ben adott ki, rögtön szembe tűnik, hogy a magyarok által lakott falvak legsűrűbb csoportja mind a felsorolt uradalmak központja körül valóságos tömör foltokban helyezkedik el: Ruma, Vukovár, Oszijek, Nasice és Daruvár vidékén.

A harmadik réteg: az 1870-es évektől kezdve a dunántuli megyékből és Bácskából leszivárgott magyarság, mely otthon a nagybirtok miatt nem terjeszkedhetett, tehát amiye volt, eladogatta s az árán vagy Amerikába ment, vagy pedig Szlavóniába és Boszniába jött le, mert itt akkor még kevés pénzért sok földet lehetett venni. Tudok eseteket, hogy pénz sem kellett hozzá, hanem egy kabátért, egy kenyérért, egy üveg pálinkáért, négy-öt hold földet vettek. Így szivárgott le a harmadik réteg az 1870—1900-ig tartó harminc esztendő között.

Leginkább olyan falukban telepedtek le, ahol már volt egy-két magyar család az előbbi rétegből s akkor a sógor, koma, ismerős révén jött Magyarországból a többi, mert különösen eleinte sűrűn hazalátogattak s elmondták, milyen olcsó itt a föld. Egyéb se kellett a magyarnak s megindult a lassu népvándorlás.

A három réteget egybefoglalva, a mai Horvát bánságban a magyarság összes létszáma 62647.

A két utóbbi réteg természetesen nyelvi, faji s kulturális szempontból kevert nép. Leginkább a Dunántul déli megyéiből és a Bácskából jöttek, de találni köztük veszprémieket, békésieket, bihariakat, sőt még székeleyeket is. Általában magasabb életszin-

vonalat hoztak új hazájukba. Az őslakosság ma is elismeri, hogy fölük tanulta meg a föld jobb megművelését és a kenyérsütést. Az ő életszínvonaluk azonban a leköltözés óta nem emelkedett, sőt inkább a környezethez való természetes alkalmazkodásnál fogva inkább lefelé szállott.

A SZLAVÓNIAI MAGYARSÁG KULTURÁLIS ÉLETE

Az első réteg, az ős magyar telepek 400 év óta a magyar református egyházhoz tartoznak, mindig voltak papjaik, tanítóik s 1918-ig felekezeti magyar iskolák is fennállottak.

A második és harmadik rétegből, a Somogyból jött reformátusok Daruvár vidékén szerveztek néhány kis erőteljes egyházat, de a tulnyomó római katolikus többség a horvát plébániákhoz tapadt s miután a külsőségekben változást nem tapasztalt, ha nem élt mélyebb lelki életet, az áttelepülés első éveiben az új helyzetbe könnyen beletörődött. Gyermekük iskolázása már nagyobb gondot okozott. Az első időkben voltak, akik gyermekeiket magyarországi rokonaikhoz küldték iskolába, de erről később le kellett szokniok. Belátták, ha itt akarnak élni, meg kell tanulniok a nyelvet. A horvát iskola tehát már ezelőtt 70 évvel megkezdte a maga céltudatos munkáját a szlavóniai magyarság között, melynek hatása már 10—20 év múlva kezdett érezhetővé válni, mikor a szülők észrevették, hogy gyermekeik egymás között horvátul beszélnek, magyarul még dalolni sem tudnak, a horvát templomban egész jól feltalálják magukat, énekelnek, gyónnak. Ekkor kezdtek az idősebbek, az akkor még vezető korosztály nemzeti öntudatra ébredni. Kezdett nekik fájni, hogy sem a templomban, sem az iskolában, sem a községi életben nincs nekik semmi joguk. Évtizedek kellettek ahhoz, míg ennek lassan tudatára ébredtek s emiatt elégedetlenkedni kezdtek. Ez az elégedetlenség a szerémszégi Maradikon mérgesedett el legelőször. A maradikiak elmentek Strossmayer gyakovói püspökhöz s azt kérték tőle, helyezzen oda magyar plébánost, aki őket anyanyelvükön gyóntatja s engedje meg, hogy a templomban magyarul is énekelhessenek. Ezzel aztán csordultig telt a pohár. Maradikon megindult a mozgalom, hogy térjenek át a református vallásra. Két nagyon értelmes paraszt ember volt ennek a mozgalomnak a vezetője: Özvegy György és Sárosi István. Felmentek Pestre Szász Károly püspökhöz s kérték, hogy jöjjön le hozzájuk, az egész falu áttér. Szász Károly elutasította őket. Azt mondta nekik: nem vágom a kaszámat a más buzájába. Özvegy és Sárosi ebbe nem nyugodtak bele, a mozgalom tovább folyt s Maradikon és Nikincin tény-

leg áttértek néhány százan. Erre lett figyelmissé a magyar társadalom. A katolikus klérus sürgette, hogy a szlavóniai katolikus magyarság ügyében valamit tenni kell. De hogy mit kell tenni, azt nem tudta senki.

A JULIÁN-EGYESÜLET MEGALAKITÁSA

A Julián-Egyesület megalakulásának történetét egyik résztvevő, néhai Kelecsényi Zádor vukovári körjegyző beszélte el nekem a következőképen.

Egyszer egy titokzatos levelet kaptam, melyben meghívtak bizonyos napra és órára egy budapesti lakcímre. A levélen olvashatatlan aláírás volt. Megjelentem a lakásban, az inas aítót nyitott, lehuzta rólam a kabátot s bevezetett egy férfi-szalónba. Egyedül voltam s fogalmam sem volt, hol vagyok s miért jöttem. Néhány perc múlva jött egy ur. Bemutakoztunk, de a nevünket úgy morogtuk oda egymásnak, hogy sem én nem tudtam ki ő, sem ő nem tudta, ki vagyok én. Így jöttek egymásután urak. Ezek is morogtak valamit a nevük helyett s leültek, de senki sem ismerte a másikat. Az volt az érzésem, hogy mi itt most bankót fogunk hamisítani. Egyszer csak jött két marciális alak, látszott a külsejükön, hogy református papok. Ezek nem morogtak, hanem értetlenül megmondták a nevüket: Antal Gábor püspök vagyok, Földváry Jenő daruvári református lelkész vagyok. Hála Istennek — gondoltam — mégsem fogunk bankót hamisítani. Később jött Várady Árpád katolikus püspök, Kollányi Ferenc jaáki apát s végül előkerült a házigazda: Pekár Gyula országgyűlési képviselő. Az értekezlet megkezdődött s az volt a tárgya, mit lehetne tenni a szlavóniai magyarság megmentése érdekében? Azzal hamar készen voltak, hogy a református magyarság kérdése nagyon egyszerű, támogatni kell az egyházakat, fiatal, tevékeny lelkészeket kell leküldeni, a református felekezeti iskolákat meg kell szervezni ott is, ahol nincsenek s általában az egyházon keresztül kell segítségére sietni a szlavóniai magyarság református rétegének. De mi legyen a római katolikus magyarsággal, mely túlnyomó többségben van s mely az erősen horvát érzelmű papság nyomása alatt el akarja hagyni a vallását. Érdekes, hogy ép egyik katolikus uriember azt az eszmét vetette fel, nem volna-e jó ezt az áttérési mozgalmat támogatni s a szlavóniai magyarság megmentésének kérdését felekezeti alapon megoldani. Még érdekesebb, hogy ezzel a gondolattal Antal Gábor református püspök sem értett egyet, mert nem egységre, hanem csak még nagyobb megosztásra vezetne. De legérdekesebb, hogy Földváry Jenő daruvári lelkész fejéből pattant ki a mentő gondolat, alakítani kell egy egyesületet, mely a római katolikus magyarság részére magániskolákat állít fel s az isko-

lakkal kapcsolatban könyvtárakat szervez s ellátja a szlavóniai magyarságot irodalmi termékekkel. Ez volt az első értekezlet, mely 1904-ben a Julián-Egyesület megalakítására vezetett. Nevét Julián barátától vette, ki IV-ik Béla király alatt fölkereste az Ázsiában maradt magyarokat. A Julián-Egyesület célul tűzte ki a szlavóniai magyarok iskolákkal és könyvtárakkal való ellátását. *Te hát nem magyarosítás volt a célja, hanem magyarok megtartása az elhorvátosítás évtizedek óta tartó, céltudatos munkájának megdőlésére.* Lényegében pedig az volt a cél, hogy a szlavóniai katolikus magyarságnak ne kelljen vallását elhagynia azért, hogy magyar maradjon. Mert a Julián-Egyesület megalakulását voltaképpen a maradéki áttérések hívták életre.

A JULIÁN-EGYESÜLET MUNKÁJA

Az iskolák engedélyezése nehezen ment. A törvény ugyan módot adott a magyar tannyelvű magániskolák felállítására, de a bánok nem szívesen adták meg az engedélyeket. Különösen a magyar bánok. Ezeknek elég bajuk volt amiatt, hogy magyarok voltak s nem merték Zágrebben még azzal is rontani a helyzetüket, hogy magyar iskolákat engedélyezzenek. Ha horvát ember volt a bán, akkor könnyebben ment a dolog. Senki sem mert annyi magyar iskolát engedélyezni, mint pl. Tomasics Miklós. Az ő erős horvátsága annyira közismert volt, hogy még ez sem árthatott neki. De ezen felül nem volt kicsinyes ember. Tudta, miről van szó. Az a néhány ezer magyar nem fogja felfordítani Horvátországot. Legfőképpen pedig tudta, hogy szó sincs magyarosításról, ahogy azt a horvát közönséggel elhittették, hanem csak arról van szó, hogy az, aki ragaszkodik a magyarságához, magyar iskolába járathassa gyermekét. Ezeknek állított fel a Julián-Egyesület magyar iskolákat. Pontos adataim nincsenek, de egy 1913-ban kiadott térkép szerint akkor Szlavóniában a következő magyar iskolák működtek. Szerém megyében: Csákovci, Erdevik, Hrtkovci, Irig, Máli-Radinci, Maradik, Marinci, Nikinci, Sztári Jankovci, Platicsevó, Sattrinci, Szot és Vrdnik-Szelo. Verőce megyében: Aladár-pusztá, Dolnyi Miholyác, Antunovác, Budakovác, Csemernica-pusztá, Gacsiste, Glozgye-pusztá, Gradina-pusztá, Krivaja-pusztá, Gornye Kusonye, Vladislávci, Martince-pusztá, Netecsa-pusztá, Szlatina, Sztarin Terezinopolye, Zdenci-pusztá és Zslebina-pusztá. Pozsega megyében: Babinagóra, Daruvár, Dragutinovác, Jamarica, Krestelovác, Lipik, Cepidlaka, Paliszállás, Suplyalipa és Szokolovác. És végül Belovár-Kőrös megyében: Bedenik, Brinyani, Galovác, Grubisnopolye, Laszovac, Brslyanica, Velika Piszanica, Narta, Oszekovó, Pasiján, Zrinyszka és Zsdála.

A Julián-Egyesület 1913-ban ezt az 52 magyar iskolát tartotta fenn.

A magyar iskolákon felül több mint 100 népkönyvtárat állított fel, amelyeknek forgalmát évenként helyszíni látogatások alapján megvizsgálta és irányította.

Végül a Julián-Egyesület kiadásában jelent meg 1908-tól 1918-ig évente tizezer példányban a Szlavóniai Magyarok Képes Kalendáriuma, 150 oldalon.

Félreértések eloszlátása végett meg kell jegyezmem, hogy ugyanakkor voltak még Szlavóniában magyar református felekezeti iskolák és államvasuti iskolák is.

Református felekezeti iskolák voltak 10 egyházközségben és pedig: Velika Piszanicán, Brekinyszkán, Korenicánban, Rétfalán, Hrasztinban, Lászlóvón, Kórógyon, Vukováron, Maradikon és Molyavolya-pusztán. Ezeket a Julián-Egyesülettől függetlenül a református egyház állította fel és tartotta fenn. Közülük a kórógyi, lászlóvói, hrasztini és rétfalui több mint 400 év óta fennállanak.

A vasuti iskolák is teljesen függetlenek voltak a Julián-Egyesülettől. Ezeket a magyar államvasut azért tartotta fenn, hogy itt szolgáltató magyarországi alkalmazottai, kik csak ideiglenesen szolgáltak Horvát-Szlavónországban, ne legyenek kénytelenek gyermekeiket horvát iskolába járatni, hanem anyanyelvükön tanulhassanak s Magyarországra való visszahelyezésük után gyermekeik minden zökkenés nélkül otthon tovább járhassanak iskolába. Ilyen vasuti iskolák voltak tíz állomáson és pedig: Zágrebban, Pleternicán, Bródban, Nasicán, Vinkovcin, Mitrovicán, Rumán, Ingyiján és Zemunban. Ezekbe az iskolákba a gyermekeket mindennap külön vonatok vitték be.

A Julián-Egyesülettől szintén függetlenül, de ennek erkölcsi támogatása mellett az Országos Központi Hitelszövetkezet Szlavóniában számos fiókot állított fel. Erre nézve azonban adatok nincsenek birtokomban. De azt tudom, hogy majdnem minden olyan községben, ahol magyar iskola volt, élénk szövetkezeti élet is virágzott, s ezeknek a kormányzását és ellenőrzését Osziyeken külön főügynökség intézte.

A szlavóniai magyarság gazdasági életének támogatására alakult meg 1912-ben a Szlavóniai Agrár Takarékpénztár is, amiben a Julián-Egyesületnek szintén jelentékeny része volt. Míg a hitelszövetkezetek a szlavóniai magyar nép apróbb hitel-igényeit elégítették ki, ez a pénzüintézet nagyobb, hosszulejáratu kölcsönöket folyósított s ezzel nagyobb birtokokat parcellázott. Sok magyar gazda így jutott olcsó földhöz Ruma, Osziyek, Nasice és Daruvar vidékén.

Ide kell még számítanunk a Szlavóniai Magyar Ujságot is, mely szintén 1908-tól 1918-ig Osziyeken jelent meg. Ez ugyan magánvállalkozás volt, de a Julián-Egyesület támogatásával és irányítása mellett szolgálta a szlavóniai magyarság ügyét.

A Szlavóniai Magyar Ujság hozta felszínre a szlavóniai magyarságnak kulturális és egyéb panaszait. Ezek az »egyéb panaszok« voltak aztán a legérzékenyebbek, melyeket a Julián-Egyesület sem tudott orvosolni s azóta is orvoslás nélkül vannak.

Ezeknek a panaszoknak legfontosabbika az, hogy a szlavóniai magyarságnak az a része, mely az 1870-es évek óta vándorolt be Szlavóniába, ott nem tudott törvényesen meggyökerezni. Földet vásárolhatott, de illetőségi jogot nem kapott s ezáltal a községi életből, a legelő- és erdőjogokból ki volt zárva. Ez a jognélküli állapot nagy részben még most is fennáll.

MI TÖRTÉNT A HÁBORU UTÁN?

A háboru után Horvát-Szlovónországban az összes magyar iskolák egyszerre megszűntek. A református felekezeti iskolák közül az ősi községek iskolái még egy darabig tengődtek, de néhány év múlva azokat is bezárták s csak egyetlenegy maradt máig hírvondónak, a kórógyi iskola. A könyvtárak szétzüllettek. A Szlavóniai Magyar Ujság megszűnt, a hitelszövetkezetek a kórógyi kivételével szintén felszámoltak. A Szlavóniai Agrár Takarékpénztár nacionalizálódott. Husz esztendeig a szlavóniai magyarság körében siri csend uralkodott. Míg Bácskában, Bánátban és Baranyában legalább az alsó négy elemi osztályban egyes tantárgyakat magyarul tanítottak, addig Szlavóniában a magyar tanítás teljesen megszűnt. A szlavóniai magyarság, melyet a Julián-Egyesület 14 év alatt talán egy kissé el is kényeztetett, mert mindent ingyen a helyébe vitt, most minden támasz nélkül maradt s a református magyarságot kivéve, többé senki sem törődött vele. Gyermekai a horvát iskolákba jártak, olvasni valókhöz nem jutott, szövetkezeti élete megszűnt, csupán a régi jogbizonytalanság maradt meg úgy, ahogy azelőtt volt. Ez az elhagyatottság kergette azután a szlavóniai magyarságot annak a politikai pártnak a karjaiba, mely a mult évben a horvát bánóság önkormányzatát kivivta.

A SZLAVÓNIAI MAGYARSÁG MAI HELYZETE

A szlavóniai magyarság ma a horvát bánóság területén él, de helyzete lényegében máig sem változott meg. Hallani ugyan újabban, hogy egyes helyeken magyar párhuzamos osztályokat engedélyeznek, de ezek még csak papirosan vannak meg. Kérdés, hogy fognak a gyakorlatban megvalósulni s ha megvalósulnak, milyen lesz az a magyar tanítás magyar tanítók nélkül. Az illetőségi kérdésben azonban ma sincs semmi változás. A szlavóniai magyar legtöbb községben nem taníttathatja a fiát sem iparosnak,

sem kereskedőnek, mert nem fog soha iparendélyt kapni. A községi életben nincs semmi joga. Nemrég jártam Belovár és Pozsega vidékén. A régi magyar telepek népe erősen megfogyatkozott. Husz esztendő alatt sokan eladták földjeiket s visszamentek Magyarországba, akik itt maradtak, készek volnának azonnal fölkerekedni s visszamenni, ha odaát vehetnének földet.

MEGMARAD-E A SZLAVÓNIAI MAGYARSÁG MAGYARNAK?

A szlavóniai magyarság megmaradására nézve a sorsdöntő 12-ik órában vagyunk. Az első nemzedék, mely ide költözött már kihalóban van, a második nemzedék, amely már itt született s ma 40—50 éves, még tud magyarul, de épp oly jól tud horvátul is, a harmadik nemzedék, mely nemsokára átveszi a szerepet, már jobban beszél horvátul, mint magyarul.

Nem régen megkérdeztem egy szlavóniai magyar gazdát, hogy odahaza a család milyen nyelven beszél?

— Hát kérem, itt a szobában magyarul, de odakint horvátul.

Azt a tényt akarom benne felmutatni, hogy a szlavóniai magyarnak a magyarsága már csak az élet ünnepi oldalát jelenti, de az életének mindennapi oldala már horvát.

Kérdeztem azután, hogy járhatnak-e magyar újságot?

— Járatom a Friss Újságot, de nem olvassa senki. Fel sem bontjuk.

— Miért nem?

— Azért, mert én már nem látom olvasni, a fiaim pedig már nem tudnak magyarul olvasni.

Ebben a faluban, ahol ezt mondták, 12 református magyar család él, akikhez egy esztendőben kétszer megy ki a lelkész. És ez az egyetlen szál, mely őket vallásukhoz és magyarságukhoz köti. Ahol pedig az a magyar katolikus vallásu, ott még ez a vékony szál sincs. Ott semmi sincs. Utban van a teljes beolvadás. *Irhatnak az újságok, amit akarnak, a 20—30 éves szlavóniai magyar, a harmadik nemzedék már nem olvassa el, mert nem tudja elolvasni.* De azért ez az olvasni nemtudó, horvátul már jobban beszélő nemzedék is még tudja, érzi és szenvedi azt, hogy ő magyar s ha volna rá módja, még ma visszatelepülne Magyarországra.

Ez a visszatelepülési vágy általános ma az egész szlavóniai magyarság körében. De felüti a fejét ismét itt-ott a vallásváltoztatás gondolata is. Szerém-megyében a római katolikus magyar-

ság több helyen kacérkodik az ó-katolikusokkal, akik magyar prédikációval kecsgetetik őket. A helyzet ma ugyanaz, ami 1904-ben volt s ma ismét szükség lenne egy Julián-Egyesületre. Ma már persze kulturális segítségről, iskolákról szó sem lehet. Hanem ha odaát Magyarországon lehetővé tudnák tenni a szlavóniai magyarság visszatelepülését s az itteni hatóságok is ezt elősegítenék, a szlavóniai magyarságban meg van erre a készség, aminek bizonyossága az, hogy egyes vidékekről 20 év alatt minden támogatás nélkül is visszatelepültek.

Ezzel szemben a baranyai, bácskai és bánáti magyarságban az áttelepítés gondolata teljesen ismeretlen. Ők itthon érzik magukat, mert kulturális, gazdasági és jogi viszonyaik is sokkal jobbak, s községükhöz, földjükhöz őket már tradíció köti. A vajdasági magyar tulajdonképpen még nem is ébredt egészen tudatára annak, hogy ő kisebbség, ez majd csak az uralom változást átélő nemzedék kihalása után fog bekövetkezni.

Jugoszláviában tehát kétféle magyar kisebbség van. Egyik a vajdasági magyar, mely 20 év óta él kisebbségi sorban, de ez idő alatt kulturális, gazdasági és jogi helyzete egészen más és sokkal jobb, mint a szlavóniai magyarságé, mely mai lakóhelyén 70 év óta vergődik s mint egy szép álomra gondol vissza arra a 14 esztendőre, mely idő alatt a Julián-Egyesület *volt* és működött.

ÁGOSTON SÁNDOR
ref. püspök

KÉT VERS

CSÁSZÁRVÁGÁS

(Dr. Földes Dezsőnek Cleveland, Ohio.)

*Ember az orvos. Érett, edzett testén
villanyfényel áll őrt a glória,
a Tudomány, míg e kórházi estén
az Élet győz, ez becsvágya dija.*

*A beteg nő fájdalma gúnyos kuwik,
a nyögés halált hirdet szüntelen.
Az Idő ásit. Lényében elbúvik
a Jövő, amely mindig jeltelen.*

*Az orvos művész is, zavart eltüntet
rendet teremt, bár a természet büntet
az ápolónók el nem késhetnek.*

*Két másik orvos éber mozdulattal
küzd a magzattal, zsenge varázslattal,
s a világűrben sarjak reszketnek.*

HALOTTAN IS ÉLVE

*Meghaltam régen, csak nem tudod,
leváltam rólad eleven kar.
Ketyeg még szívem, s térdre rogyant
a bánat bennem, bármit akar.*

*Ketyeg még szívem, ámde halott
az ösztön csudás vig körtánca.
Vajjon a tündér meglátja-e,
homlokomnak mily mély a ránca?*

*Térdre rogyant a bánat bennem,
ketyeg a szívem, bárha halott.
A sziv, a bánat, az ódon jó,
szavam is, noha élve vallok.*

*Megért a szél s a napfény s az árny,
emlékről mesél a világűr.
Sután izleli lelkem a sors,
bujdosó regőst így-úgy eltűr.
(Cleveland, Ohio.)*

REMÉNYI JÓZSEF

A Balkán történeti egyénisége

Irta Bolgár László

A Balkán-félszigeti viszonyokat sokáig mostohagyermekként kezelték nem csak az európai politikában, hanem a tudományban és az irodalomban is. Az *általános érdeklődés a Nyugat felé fordult*, míg az alacsonyabb műveltségű, nehezen megközelíthető *balkáni országokkal csak nagyon kevesen törődtek*. Hovatovább a »Balkán« szót már csak pejorativ értelemben használták, az »Európa puska-poros hordójának« látszólag igaz, de alapjában méltánytalan kifejezése csak betetőzte ezt a lekicsinylő irányzatot.

A helyzet a legutolsó évtizedben sokat változott. Az egyre nagyobb mértékben emancipálódó Balkánnak sikerült fokozatosan bekapcsolódnia Európa vérkeringésébe. Ezáltal nem csak a Balkán került közelebb Európához, hanem Európa a Balkánhoz is. A külföldi könyvpiacokon egymás után látnak napvilágot az egyes balkáni államokról írott munkák, sőt Európának ezen ujonnan fölfedezett része sokhelyütt kezd egyenesen divattá válni.

Jóleső örömmel kell megállapítani, hogy a mult számos és sokszor keserű mulasztása után *Magyarország érdeklődése is egyre fokozódik a Balkán iránt.* Ez az eredmény annál figyelemreméltóbb, mert a politikai helyzet az utóbbi 20 év során alig kedvezett a szorosabb kapcsolatok fölvételének, a nyelv elsajátítása pedig tekintélyes erőfeszítéseket kíván. Ezek ellenére a világháború óta egy egész sor fiatal magyar tudós és szellemi munkás indult el, hogy folytassa és kiszélesítse az előző nemzedék néhány uttörőjének munkásságát. A Délkelet-Európára vonatkozó, eddig ismeretlen anyag egy figyelemreméltó része éppen magyar könyveken folyóiratokon és újságokon keresztül válik az általános tudás közkincsévé, sőt ma már nyugodtan lehet állítani, hogy az újabb magyar nemzedék jobban ismeri a Balkánt, mint a Balkán Magyarországot.

Ha a *Balkán* fejlődését történeti szemmel vizsgáljuk, úgy *csak a Duna-Száva-vonaltól délre fekvő területet kell alapul venni.* (Igaz, hogy ez az elhatárolás sem földrajzi, sem politikai szempontból nem egészen pontos, de a határvidékek természetesen a szomszédos nagy geopolitikai egységek hatása alá kerültek. Ami *Romániát* illeti, ez az ország az újabb történelem folyamán növekvő kölcsönhatásba jutott a többi Balkán-állammal, 1913 óta pedig egye-

nesen ilyenek számította magát. Ezek ellenére meg kell jegyezni, hogy a román állam csak későn, akkor is a Kárpátok tövében keletkezett. Terjeszkedési iránya északkelet felé mutatott és csak az utolsó 60 évben, nagyrészt mesterséges okokból lépte át a Duna vonalát. A szabály tehát itt is fennáll, hogy a Duna Európa egyik legkiválóbb népválasztó vonala!) Az ilymódon körülhatárolt *balkáni tér a lehető legváltozatosabb szerepet játszott*. Legfontosabb jellemzője az, *hogy nincsen földrajzi s ennél fogva geopolitikai középontja sem, ami mindig megakadályozta egyik, vagy másik Balkán-állam egyeduralmát*. A világtörténelem során mégis, *két ízben is kialakult a Balkán egysége*, de mindig külső, nem pedig belső erők következtében: *a római császárság és a török birodalom teremtték meg a passzív egységet és egyenlőséget*, a hódoltság hosszú századai által. Mihelyt azután a Balkán-államoknak sikerült szívós küzdelem után kivívniuk szabadságukat, ismét megindult a küzdelem a széttagolt és elégtelenül elhatárolt tér birtoklásáért. A versengés és az erők fölaprózása rendszerint újabb elnyomtatáshoz vezetett, amiből kialakul a balkáni népek történetének *tüneményes föllendülésekben és gyors elbukásokban gazdag*, változatos vonala.

A Balkánnak *két ízben sikerült vezető szerepet játszania: az antik Görögország és macedóniai Nagy Sándor idején*. Mindkét aranykor azonban a több mint 2000 év előtti ókorra esik, *amióta az egész Balkán sorsát inkább a nehéz életkörülmények és sulyos csapások sora* jellemzi. Ázsia és Európa között, a népek országútján, a balkáni államok többé nem tudták visszaszerezni korábbi kultúrsvonalukat és hatalmi jelentőségüket, hanem erejük nagy részét az öfenntartás szolgálatába kellett állítaniok. E téren viszont a Balkán olyan szívósságról és ellenállóképességről tett tanuságot, amire kevés példa van az egész földkerekségen. *A balkáni tér a törvény következetességével elnyelt és megemésztett minden külső erőt*, mely lábát rajta megvetette. Egyetlen hatalom sem képezett kivételt és vagy felolvadt a népek e nagy kohójában, vagy kénytelen volt ismét visszahuzódni. A Balkán pedig magába szívta három világrész befolyását, fölvette idegen népek biológiai-és kulturelemeit, a végén pedig megmaradt eredeti, nagyjában változatlan keretei között.

A Balkán-félsziget néprajzi és történeti gerincét a szlávtság képezi, mely a 6. és 7. század folyamán terjeszkedett ki a Balkán-félsziget északnyugati csücskéig, a germán élettérig. Ez a szlávtság lett hordozója a legjellegzetesebb balkáni történéseknek, bár faji öntudata és népi-nemzeti különállása a mai napig sem alakult ki teljesen. A szlávok voltak azok, akik nagy fizikai ellenállással, nehéz vérmérsékletükkel és lassabb alkalmazkodóképességükkel megadták a fejlődés ütemét és irányát. Kivülük csak a görögök játszottak időnként fontosabb szerepet, de őket kisebb számuk, periferikus helyzetük és könnyedébb természetük csak átmeneti és inkább kulturális befolyásra képesítette.

Ha a Balkán történeti fejlődésének főbb vonalait követni akarjuk, úgy megállapíthatjuk, hogy azok csaknem szüntelenül és következetesen a szó legmélyebb értelmében vett európaiasodás felé vezettek. A balkáni népek, mihelyt a népvándorlás lezajlása után, a 7. század során, megvetették egyensúlyuknak és mai összetételüknek főbb alapjait, hamar fölvtették a kereszténységet és evvel egyszersmindenkorra az európai civilizációhoz kapcsolódtak. Döntő fontosságu lett azután, hogy a kereszténység és vele a világi kultúrhatás keletről, Bizáncon keresztül jött, mert a Balkán-népek nagyrésze a nagy egyházszakadás után is megmaradt a bizánci kulturközpont hatáskörében. A török hódoltság századai, melyek később az egész felszigetet sujtották, elmélyítették ugyan a keleti elemeket, de a kereszténynek maradt balkáni népek azután is megtartották mélyen gyökerező lelki és szellemi kapcsolataikat a Nyugattal és Európával. Bizonyos szempontból külön elbírálás alá esnek a szlávok legnyugatibb törzsei, a horvátok és szlovének. Közülük a horvátok balkáni vándorlásuk során egyre közelebbi kapcsolatba léptek a nyugati művelődéskörrel és rögtön kezdetben a latin kereszténység mellett döntöttek. A szlovének ezen tulmenően csak faji-vérségi kapcsolataikat tartották fenn balkáni testvérekkel, míg egész történetükön keresztül, egészen 1918-ig, a középeurópai germán államalakulatokhoz tartoztak. Ezek a népek tehát az idők során előnyösebb helyzetbe kerültek és sokkal hamarább valósíthaták meg az európaiasodás közös eszményét.

Bizánc befolyása hosszu volt, de nem támadta meg a balkáni népek fejlődésének a népi géniuszból táplálkozó gyökereit. A politikai hatalom mai szemmel nézve liberális volt és inkább a fennhatóság gyakorlását, semmint az összes néptagok befolyásolását célozta. Ilyen körülmények közt a Balkán-népek csaknem zavartalanul folytathatták saját egyéniségük kibontását és erők megszervezését. Mikor azután a keletrómai császárság fokozatosan hanyatlani kezdett (különösen a 13. században), a többszázados viszonylagos nyugalomban fölkészült friss *Balkán-népek* nagyobb megrázkódtatás nélkül megkezdhették önálló állami életüket.

Először a Bizánccal szomszédos Bulgária emelkedett föl, utána pedig Szerbia. Ez volt a szláv államok történetének ténykora, midőn — főként a 12. és 13. században — európai szempontból is nagy hatalomra és magasfoku műveltségre tettek szert. Bulgária államjogi felépítésében sokkal több volt a Bizánctól kölcsönzött elem, mint Szerbiáében, mely lassabb, szervelesebb és önállóbb fejlődésre tekinthetett vissza. Ezek ellenére volt egy közös vonásuk: mihelyt sikerült népi önállóságukat teljesen visszanyerni, rögtön imperialisztikus irányba csaptak át és hódító politikát kezdtek folytatni. E változás okait semmi esetre sem szabad államrendszerük szerkezetében, vagy külső okokban keresnünk, hanem a korábbi elnyomatás lélektani visszahatásában és a gyorsan emelkedő nép fékezhetetlen lendületében. Szerbia, mely szerencsésen egyesítette

magában a nemzeti dinasztia, a homogén népi tömegek és a nemzeti egyház előfeltételeit, imperialisztikus politikájának sikeréhez *kénytelen volt az autoritativ római rendszert kölcsönvenni.* Szerb történettudósok Dusan cár idejére teszik a Szerbia politikájában bekövetkezett sorsdöntő változást, mely rövid felvirágzás után a gyors összeomlás egyik főoka lett. *Bulgária és Szerbia egymás után elbuktak abban a tragikus küzdelemben, melyben szűk körükből kiemelkedve balkánivá és európaivá akartak válni.*

A két fiatal állam gyors hanyatlását főként a török előrenyomulása idézte elő, de számos egyéb ok is közrejátszott. Mindenekelőtt nem volt idejük arra, hogy rövid néhány nemzedék alatt megalapozzák és szervesen kifejlesszék azt a magasabbrendű kultúrát, mely az állam fenntartásához és biztosításához nélkülözhetetlenül szükséges volt. Az egyes államok túlméretezett imperialisztikus törekvései amellet csakhamar egymással is összeütközésbe kerültek, ami lényegesen megkönnyítette a törökök térfoglalását. Konstantinápoly és Belgrád elfoglalása között 10 év sem telt el és az egész Balkán ismét idegen hatalom fennhatósága alá süllyedt.

A török hódoltság 3—400 éve ismét egyenlővé tette egymás közt az összes balkáni népeket és azok mindenegyes osztályát és tagját. Ez az időszak *sokban hasonlított a bizánci uralom századaival,* amennyiben a töröknek nálunk is ismert kulturális liberalizmusa lehetővé tette a primitív, de egészséges nemzeti erők gyűjtését és tárolását. Amellet a súlyos elnyomatás ellenére a Balkánon legnagyobb részt nem folytak nagyobb méretű küzdelmek, ami — a határvonalat képező magyarsággal ellentétben — nem is követelt mértéktelen véradásokat.

E negatív tényezőkn kívül *az elnyomott népek sok pozitív tulajdonsága is biztosította a testi-lelki értékek átmentését.* A legeredményesebbnek *az egyházak* csöndes, de céltudatos működése bizonyult, mely nélkül talán az egész újabbkori balkáni történelem más irányt vett volna! Az egyházak lettek nem csak a vallás és keresztény kultúra, hanem a nemzeti érzés, a nyelv, az irodalom és tudomány fellegvárjai is. Hatásuk oly nagy és oly kizárólagos volt, hogy helyenkint még a nemzeti hovartartózkodásig is háttérbe szorította.

Ha van *hasonlóság a bizánci és török elnyomatás századai* közt, úgy van az alóluk való *fölszabadulás időszakai között is.* A szunnyadó népi-nemzeti energiák ébredése hallatlan erő kifejtésekre vezetett és rendkívüli naturalista tehetségeket termelt ki. A Balkán *ismét* egy olyan korba lépett, melyet főntebb *tüneményes föllendülésként* jellemeztünk. *De észlelhetők amellet bizonyos különbségek is.* A Balkánt körülvevő európai nagyhatalmak erői már a mult században sokkal inkább egyensúlyban voltak egymással, mint a török előrenyomulása idején; a belső erőviszonyok is mérsékeltébbek voltak, mint 5—6 századdal azelőtt. Az egyes balkáni népek közelebb jutottak egymáshoz számarány,

szervezettség és kultura szempontjából, viszont távolodtak nyelv és nemzeti öntudat tekintetében. A szerbek és bolgárok közti versengés a hegemoniáért ugyan ismételten kiújult, de a néprajzi és politikai határkérdés lényegében eldőlt, még mielőtt a harc válságos méreteket ölthetett volna. A nagyhatalmi intrikák, melyek már a felszabadulás ideje alatt elkezdődtek, az első pillanattól kezdve kijózanítólag hatottak, és megvetették a balkáni államok összetartozásának gondolatát.

A felszabadulás óta eltelt idő sok megpróbáltatást hozott a Balkán-államoknak, de egyben megkímélte őket későbbi kudarcoktól és kiábrándulásoktól. Bármily különösen hangzik is: még az egymás ellen folytatott véres háborúk is elősegítették a gyors fejlődést és emelkedést. Az imperialisztikus törekvések hiábavalósága hamar kézenfekvővé vált; helyette a lépésről-lépésre tisztuló néprajzi, nemzeti és vallási viszonyok elősegítették a balkáni nemzetállamok kialakulását. A világháboruban való részvétel megadta a Balkán-népeknek erejük helyes értékelését, az azt követő évtizedek pedig gazdasági és szociális szervezetük tökéletessítésére készítette őket.

A korábbi tanulságok alapján a *Balkán-államok ma a belső építőmunkára helyezik a fősúlyt*. Valóban, sok a pótolnivaló, mert az egyéni és közösségi, valamint anyagi és szellemi kultura erősen visszamaradt a török elnyomatás századai alatt. A Balkán helyes ösztönrel először a már meglévő kultureredményeket akarja átvenni, hogy azután, az alapok lerakása után, fejlessze ki életműködésének sajátos ágait. Így a Balkán rögtön kezdetben rátért a nyugati parlamentáris demokrácia akkor legelőrehaladottabbnak tekintett útjaira, bár lázas munkaütemének egyáltalán nem felelt meg a nehézkes demokratikus államvezetési forma. Mielőtt azonban még e téren megtalálhatta volna a célszerű szintézist, máris fölbukkantak napjaink forradalmi eszméi, melyek új feladatok elé állítják a csak felületes fejlődésre visszatekintő balkáni államokat.

A belső haladás és ujjaépítés csak egy módon volt elképzelhető: a *nyugati kultura átvétele* révén. Míg a bizánci uralom, a keleti kereszténység és a török hódoltság különböző módon, de egyként kelet felé kötötték le az egész Balkánt, *most először vált uralkodóvá a nyugati befolyás*. Minthogy az utóbbi két évszázad európai fejlődését leginkább a *technikai haladás* jellemezte, a Balkán átalakulására is ez nyomta rá bélyegét. Ház, lakás, ruházkozás; politikai, közigazgatási és gazdasági élet; intézmények, szociális rétegződés, ipar és kereskedelem: mind nyugati mintára alakultak át. A váz ma már egészen nyugati, és csak vérmérsékletben, szokásokban esetleg étkezésben és napirendben lehet a keleti levegőt fölfedezni. A Balkán nyugati részein persze könnyebben ment az átalakulás, de a központi részekben az új világ még mindig csak a városok lakosságát és a magasabb osztályokat érin-

tette. Feszültségek ezért még sokhelyütt fennállanak, és nemzedékek erőfeszítéseire lesz szükség, míg a nyugati eszmevilág egészen a Balkán közkincsévé válhatik.

Az a körülmény, hogy a török hódoltság századai alatt közös nevezőre hozott Balkán-államok ma hasonló politikai berendezéssel, gazdasági szerkezettel és közművelődési színvonallal rendelkeznek, megengedi *egy magasabb balkáni egység kialakulását*. Míg azonban ez a nagyfokú hasonlóság csak keretet alkot, addig a közös eszmény és a párhuzamos célkitűzések élő tartalmat is szolgáltatnak. A mult század második felében hangzott el először a jelző: »a Balkánt a Balkán-népeknek«, mely azóta valóságos politikai programmá vált. Az első konkrét Balkán-szövetség ugyan 6 évi fennállás után megszűntnek tekinthető, de a gondolat tovább él, és jövője iránt semmi kétség sem állhat fenn.

De *nem csak politikai, hanem szellemi-erkölcsi tekintetben is* kialakulóban van egy magasabb egység. A történelem ismerete és átértése megtanította rá az egyes Balkán-népeket, hogy *nemcsak közös sorssal, hanem közös küldetéssel is rendelkeznek. Az Európához való tartozás tudata, mely helytelen értelmezésében a középkori fölvirágzás temetőjévé vált, most egyre tisztábban és világosabban hódít tért a Fél-sziget valamennyi népe között. A Balkán missziója ezentul abban áll, hogy keresztény kultúrájának alapján és saját erőinek kibontakozása által megvalósítsa az általános európai ideált, majd öntudatos adalékával részese legyen a nyugati civilizáció további emelkedésének. Ez az ideál csak úgy érhető el, ha a Balkán békében és szüntelen munkában építheti ki népeinek önállóságát, függetlenségét és sajátos egyéniségét. A cél tehát végeredményben: a népi-nemzeti, a balkáni és a keresztény európai eszmék harmonikus szolgálata, a további fejlődés és a szebb jövő érdekében!*

A népek és eszmék ma folyó nagy harcában a Balkánnak még ujszerű és emelkedett szerep juthat. A Fél-sziget kultúrája tul fiatal, semhogy begyökeresedett hagyományok gátlásaival kellene küzdenie; ezért *minden másnál alkalmasabb, hogy összehangba hozza a mult értékeit a jelen életrevaló elemeivel*. Ha ez sikerülne, ugy a Balkán szellemi tekintetben az európai megbékélés és egy új korszak kiindulópontjává válhatna.

GYÁSZOLÓ KÖMŰVESEK

A kucséber háza előtt állt és harmonikázott. Estébe hajlott már a délután, mi gyerekek a fijákeros kocsiján gyömszölödünk nagy halomba és ő ott randalirozott velünk le-föl a poros utcán, mert a délutáni vonatok mind megérkeztek már, az esti gyorshoz pedig még volt idő. Elvetettük magunkat a zsiros bőrülésem és nagyokat kurjongattunk, mint a részeg legények husvét másnapján, amikor jácinttal feldiszitve házról-házra vannak meglocsolni a lányokat.

A kucséber pedig csak ott állt mezitláb papucsban, bő alsónadrágban, ahogy éppen az ágyból kikelt és zenével kísérte jókedvünket. Félvállal a kerítésnek támaszkodott, amelyet egészen belepett a virágzó futóbab és mozgott ide, mozgott oda, mintha csak az alsónadrágja is harmonikázott volna szőrös bokái fölött, ahogy hangszerét húzta és huncut pofával, teli torokkal ordította a dalt: Ez itt hózen, ez meg tráger, ez pedig az apró Jáger...

Szelencsében laktunk akkor, az ácsok, kőművesek és cserepezők negyedében, akik nappal a városban építették a palotákat és csak este tértek haza fáradtan, porosan a náddal fedett kis fehér házakba, amelyek hasonlítottak a süvegucorra. S a hangjukat sem lehetett másutt hallani, csak a kocsmákban, ahova bevetők magukat vacsora után, hogy lerészegedjenek.

— Miért isznak annyit a kőművesek? — kérdeztük a kucsébertől, aki olykor mégis megunta a kávéházi kuplékat és átvett bennünket a fijákerostól, hogy mindenféle bitangságokra megtanítson.

— Hopp, erre nehéz válaszolni — mondta a kucséber és megvakarta kopasz fejét — kérdezzétek meg talán a széltől, amely végigszáguld a házak fölött, megrázza az eperfákat és megveri az ablakokat éjszaka, mint a kísértet.

— Mit tud a szél? — dűnnyögtük kedvetlenül, de a kucséber nem volt az az ember, aki könnyen zavarba jön. Nagyon nevetés karjait széttárta maga körül, s úgy mondta, mintha az egész világnak szólna válasza:

— Mindent. Majd mindjárt elmondok nektek valamit, amit egyenesen tőle hallottam egyik éjszaka, amikor pityókásan hazajöttem. Nagyon incselkedett akkor a szél koma, egyre a cilinderem alá bujt és sugdosott a fülemben.

— Szeretitek ti a lányokat? — kérdezte most a kucséber és barackot nyomott fejünkre. — Hogyne — mondtuk mi — mint a

malac az ustart, vagy a kecske a kést, mert csakugyan haragudtunk a nyafka lánykákra és úgy hajszoltuk őket, mint a kutya a macskát. Csoda, hogy nem menekültek ők is a fára felborzolt szőrrel, dühösen sziszegve felénk.

— De a tündéreket? — kérdezte a kucséber és felhuzta szemöldökét, úgy hunyorított ránk apró szemével. — Az már más — feleltük, mert a tündéreket valóban kedveltük és éjszaka sokat álmodtunk róluk. Csakhogy azok nem lányok voltak, hanem angyalruhákba öltözött szép, erős asszonyok, vasból font hajkoronával a fejükön és, ha daloltak az úgy szólt, mint a hegedű legmélyebb hangja.

— Hát ebben az utcában is lakott valamikor egy tündér. Igazi tündér, csak hogy nem éjszaka járt az emberek álmaiban, hanem nappal, az utcán, hogy mindenki láthatta, megcsodálhatta. Egyszerű parasztlánynak öltözött és úgy tett, mintha az öreg Pozdernek lett volna a lánya. Ott élt az öreggel egy földél alatt és ott nézett ki a függöny mögül, amikor a szerelmes kőművesek éjszaka megbicskálták egymást érte. Mert a tündérek veszedelmesek ám nagyon. Még szerencse, hogy ez idejekorán elment, s észretértek a kőművesek...

— Hova ment? — kérdeztük mi tátott szájjal és buksi fejünket az égnek fordítottuk akaratlanul is, mert hova mehetnek a tündérek, ha nem a felhők mögé, ahol oly nagy a titokzatosság.

— Hopp! — mondta ismét a kucséber és arca elé tartotta a kezét. — Ne szólj szám, nem fáj fejem. — Vastag ujjai közül azonban, amelyeket sárgára festett a dohány, betyáruul vigyorgott és ebből sejtettük, hogy mégis csak elmeséli, amit tud. És ő először sorra hasbabökött bennünket, aztán megköszörülte a torkát, mint az énekesek mielőtt dalba kezdenek, megcsavarta a nyakát, lehunyta a szemét, kezével végigszánkázott a száján és így szólt:

— Hát, gyerekek, ha valahol tündér lakik, annak hire jár ám. Az Ágnesről is megtudták hamarosan, hogy nem közönséges lány, megtudták még a városokban is és nem hagyták elveszni a kőművesek között. Egyszer megállt a házuk előtt egy csukott batár, amilyenek csak nagy urak szoktak járni, sovány motyójával kijött Ágnes az utcára és elment örökre. Csak az asszonyok kiáltoztak utána az utcában mindenféle csunyát és a kőművesek ittak utoljára bánatukban annyit, amennyitől fölfordulna a híres hortobágyi csorda is.

— No de most, pakolj Sári, mulik a vásár! — kiáltott fel a kucséber, mintha megbánta volna, amit mondott és mi hiába ácsingóztunk a kerítés fölött, ő ránk se hederített többé. A konyhába ment, öltözött, fejébe nyomta zsiros cilinderét, vékony szivart dugott a szájába, kosarát a nyakába kerítette és méltóságteljesen, mint valami nagy ur, kísétált az utcából.

Azontul sokat gondoltunk Ágnesre, gyakran úgy éreztük, hogy itt van ő valahol, csak meg kellene keresni. Néha elmentünk az

őreg Pozder háza elé, bekukucsáltunk az apró ablakon, hátha meglátjuk, de minden hiába volt. Ágnes, a szép tündér nemcsak a kőművesek előtt tünt el örökre, hanem előttünk is. Már hajlandók lettünk volna megbékülni a lányokkal is, akikről azt hallottuk, hogy éjszaka nedves lesz a lepedőjük a könnyektől, vagy mitől, s madarak fészkelnek a fejükben, — egyet-egyét kiválasztottunk, leültettük az árok szélére és azt mondtuk neki: Szép tündér, mi a kívánságod? S ők nyafogtak, hajtogatták a fejüket jobbra-balra és végigsimitották a hajukat, mert azt hitték így majd tettszeni fognak nekünk. De nem tetszetek. — Csokoládét szeretnénk, lovagok — mondták néha és mi hoztuk a csokoládét, de az csak sár volt, mert a kocsiton nem fekszik más. — Ez nem csokoládé, nem játszunk! — fújták föl magukat és kiverték kezükből a sarat. S akkor miegyebet hozhattunk volna, mint azokat a sárga citromokat, amelyeket a fijákeros lova hullajtott el. Így tehát összevesztünk és alaposan megraktuk a taknyosokat. — Nem tündérek ezek, hanem közönséges kismacsák! — mondtuk megvető fölényvel és tovább hajkurásztuk őket.

Egyik délután aztán csoda történt. Az asszonyok még bent voltak a házakban, a kőművesek a városban dolgoztak, a kucséber pedig aludt. Csak mi voltunk az utcán gyerekek, amikor feltűnt a sarkon a fijákeros és csupán lépésben hajtotta Csilás lovát. Mi baja ennek a fijákerosnak, gondoltuk. Máskor úgy száguld be az utcába, mintha kergetnék és feláll a bakon, ostorát pattogtatva, miközben egyik kezét a szájába veszi és úgy fütyül, hogy nyissák ki jólőre a kaput. Most csak ült és lassan dőcögött a kocsijával. Mire aztán mi a közelébe értünk, a szokatlan dologra kijöttek már az asszonyok is. És odarohantak mind a kocsihoz és sápadtak voltak, öklüket rázták és kiáltoztak:

— Hát haza jöttél mégis, jómadár?! Elhasználtak a városi urak, most jó lesz itthon is? Vigyázz, vigyázz, te szemét, hagy békén az embereket ezentul, mert kikaparjuk azt a romlott szemedet!

A kocsiban csikos dunyhaciha alatt egy sápadt asszony feküdt szótlanul, töredezett, fénytelen, sárga hajjal és látszott rajta, hogy nagyon beteg. A fijákeros hiába csapkodott jobbra-balra az ostorával és hiába szidta azokat a veszett drócokat, ők végigkisérték a kocsit a térdig érő porban és szájukból csak úgy fröcskölt a dühös beszéd. Az öreg Pozder házában állt meg a kocsis és a langaléte fijákeros ölében vitte be a házba a beteg asszonyt.

És később hiába kéreltük a jókedvű kucsébert meséljen nekünk és hiába faggattuk a tündér felől, hogy megöregszik-e, beteg lesz-e, megcsunyl-e, vagy mégsem tündér volt, akit most halálra váltan hazahozott a fijákeros? Ő nem felelt, barackot sem adott és harmonikáját is bent felejtette a banyakemence mögött.

A kőművesek pedig úgy jöttek haza akkor este, meggörnyedve, tétova léptekkel, mint az árnyak. A zsidó kocsmáros is hiába

állt ki boltja ajtajába, mert szokatlan volt neki, hogy senki sem tért be hozzá, hiába mondta, hogy éppen egy új hordó sört vert csapra, rá se hederitettek, csak kiültek a házak elé a kőművesek és szótlánul néztek bele az éjszakába, bánatosan, feketén, mint a gyászoló darvak.

Igy ment ez napokon keresztül, s mi gyerekek sem játszottunk akkor sokáig.

— Mégsem az égben laknak a tündérek? — kérdeztük egymást és nem tudtunk megfelelni a kérdésekre. A lányok nyugodtan pipiskedhettek most tőlünk, nem törődünk velük, csak az asszonyokat lestük, akik nyugtalanul jártak a házak előtt és szemük villogott, mint a vadaké.

Aztán néhány nap múlva fekete zászlót tűztek ki az öreg Pozder házára. S a kőművesek akkor nem mentek munkába, levetették a malteros nadrágokat és feketébe öltöztek, mint a muzsikuscigányok. Az asszonyok is megcsendesedtek, lehajtott fejjel mentek be a házba, amelynek kerítése fölött fekete zászlót fujdogált a szél, s a szobában ott feküdt holtan Ágnes, aki tündér volt és szép volt valaha.

Anyáink is elmentek virrasztani és bennünket kivert a hideg verejték az ágyban. A halottá változott szép tündér bejött a szobánkba és mi nem mertünk kinézni a dunyha alól. Késő éjszaka lehetett már, amikor muzsikaszó szűrődött be és attól kicsit felbátorodtunk. Kibujtunk az ágyból, ruhát kapkodtunk magunkra és átszaladtunk a halottas házba. Az udvaron verődünk össze, mi gyerekek, onnan lestünk be a szobába, ahol lehajtott fejjel imádkoztak az asszonyok és az öreg Pozder pálinkával kínálta a kőműveseket.

A konyhában cigánybanda muzsikált és az emberek hangosan zokogtak. Egész testünkben remegve álltunk a disznóól mögött, amikor az utcáról bejött a kucséber, megállt ő is a konyhában, szemben a ravatallal és kosara fölött összekulcsolta a kezét, imádkozott. A gyertya lángja sápadtan pislákol a koporsó mellett, a zene szólt és az emberek zokogtak.

Aztán odakint nagy szél kerekedett, s a kitárt ajtóból, mint egy bő torokból uszott a sirás és a muzsikaszó, végighömpölygött az udvaron és ment tovább, akár az áradat. S mi hallottuk a szél beszédét, amint elsuhant fölöttünk és beledünyögte szakállába:

— Csak sirjatok részeg kőművesek, zokogjatok gyászoló kőművesek.

A kucséber pedig nemsokára kijött, letette kosarát a konyha melletti padra és, amikor észrevett bennünket, odahívott és szétosztotta közöttünk cukorkáit. Utána kijöttek anyáink is a szobából és kézenfogva hazavezettek bennünket.

A szél még továbbra is ott silbakolt a kis ház fölött és biztatta, kimoztta a részeg kőműveseket, a gyászoló kőműveseket.

Herceg János

PÁSZTORTÚZ MELLETT

Melyik jobb? A mi népünket kisebbségi sorsában két örökké váltakozó, ellentétes hangulat tartotta fogva. A Remény és a Csüggedés. Mi nem hozhattunk fel semilyen önálló, független erőt, amellyel kialakíthattuk volna a magunk életét, feloldódhattunk volna a céltudatos munkában. Mi nem dolgozhattunk a jövőnkért, mert nem hittünk magunkban. Ha bántalom ért bennünket, védekezni sem tudtunk, csak a szívünkben élt a Remény, ami elfeledtette a fájdalmakat. Ugy éltünk, mint a hajótörött, aki csak a világitótorony gyenge fényét látja és azt várja, hogy onnan észrevegyék. S ahogy veti a tenger árja hol közelebb, hol távolabb ettől a fénytől, úgy váltakozik benne a Remény és a Csüggedés.

A vigasztalanság testvérekké tett bennünket. Az egyformán szenvedők közel vannak egymáshoz. A bizakodás szétválasztott. A Remény már nemcsak egy népet éltet, hanem egyéneket is, s az egyéni reménykedéshez ezer érdek fűződik. Az irigykedés és vádaskodás rossz szellemei költöznek közénk a Reménnyel és mi gyengék vagyunk. Olyanok, mint a magukra hagyott cselédek, akik alig várják, hogy hazatérjen a gazda és beáruhassák egymást, ezzel bizonyítva hűségüket.

Melyik jobb? Testvérként élni csüggedten, vagy ellenségként reménykedve? Ha lennének próféták közöttünk, az ő erejük is kevés lenne a térítéshez. Csak átkozódni tudnának és sirni, sirni...

Ki a magyar? Az utóbbi időben nálunk is mind gyakrabban hangozik el ez a kérdés. A válasz természetes: mindenki, aki magyarnak vallotta magát, s aszerint élt. Ezt azonban ilyen egyszerűen ma nemigen fogadják el. Igazolnod kell magadat. Mi volt a véleményed tizennyolc éves korodban a világ rendjéről, Európáról és társadalmairól, olvastad-e Marxot és voltak-e zsidó barátaid? Ha igen, már nem lehetsz jó magyar. Ha hiszel az általános emberi szellem érvényességében, nem vagy jó magyar. Ha azt hitted, hogy Európa nemcsak földrajzi egység, hanem különböző nemzetek és népek anyja, a civilizációnak egy egészen zárt és sajátos területe, már nem lehetsz jó magyar. Ha fejlődésedben többet akartál az öncéluságnál, ha utjaid nem voltak olyan »egyenesekek«, mint az igazolóké, céloed az életben nem olyan »világos«, mint az

övék; bűnös vagy, áruló vagy, megérdemled, hogy kiközösítsenek, megtagadjanak.

S akik elítélnék, mit tettek eddig? Emlékezz vissza: ott ültek a kártyaasztalok mellett, a habzó sörök mellett, feltűrt ingujjal gurították a tekegolyót és vasárnap délután szurkoltak kedvenc csapatuknak. Igen, igen. Ez volt az ő munkájuk, sem több, sem kevesebb. A magyar könyvet, testvérem, nem ők olvasták, a nemzet fogalmát sohasem akarták megismerni, helyzetünket senki sem vette olyan komolytalanul, mint ők, a nemzet alkotó elemét pedig, a népet, megmosolyogták, röhögtek esetlenségén, megjelenését bárgyúnak tartották és csak azt a parasztot ölelték a keblükre, aki árvalányhajas kalappal, fokossal, Zerkovitz-nótát dalolva pattant eléjük.

Hát ezekkel csakugyan nem versenyezhetsz. Kuriantani nálad jobban tudnak, kételyeik nincsenek. Magatartásuk hangolható és köpenyüket mindig a szél viszi. Birálni ne merészed őket, mert akkor ismét rossz magyar vagy és áruló. Ha erkölcsöd és jóérzésed nem tiltja, állj közéjük, tanulj meg kuglizni, tegyél gazdászkalapot a fejedre, hunyd be a szemedet és mondd utánuk a hangzatos szölamokat, amelyeket a lapok közölnek. Így még boldogulhatsz, megbocsájtják azokat az éjszakákat, amelyeket könyv mellett töltöttél, hogy megismerkedjél a szellemi élettel.

Én elhiszem neked, hogy magyar voltál akkor is, amikor Marx-szal akartad a magyar paraszt bajait orvosolni, amikor Taine elméletével próbáltad megtörni a kizárólagosságot, amelynek itt annyi gazdája van, amikor ráébredtél, hogy az egyetemi tanárok mégsem mondanak igazat, ha azt állítják, hogy Petőfi az Apostolt részegen írta, amikor a Monarchiát gyalázó Krlezsáért rajongtál, amikor emberré lettél, *szellemi legyverekkel küzdő emberré, hogy nemzeted ügyét szolgálhasd.* Én elhiszem neked.

Mert husz esztendő alatt lehettél volna szláv, vagy német — talán még származásodnál fogva is — mint ahogyan oly sok ember cserélt nemzetiséget. Könnyebb életed lett volna neked is, családodnak is. Te magyar maradtál. Senki se kérdezi miért? Bizonyára nem azért, mert magyarnak lenni kitüntetéssel járt. Te magyar maradtál, vállaltad és viselted érte a következményeket; a kenyértelenséget sokszor, a megaláztatást gyakran és a gyanu nehéz árnyékát mindvégig.

Mivel vigasztaljalak? A folyó hullámai taitékot vernek, s az ott uszik a felszínen. Egy nemzet vizét azonban mélyebb erők kavargatják; a taitékot felveszik a partok, de a víz folyik tovább. Várd meg az idődet, ha elég addig a lelkiismeret. Talán kitart addig, hiszen nehezebb időkben sem hagytál el...

*

Mit vesztettünk? Egy tekintélyes szerb ur kárörvendve vágta a szemembe, hogy a kisebbségi magyar kultúra fenntartóit meg-

rendsabályozták. Ezután már aligha lesz kedvük támogatni a magyarság kulturális ügyét.

Ő a zsidókra gondolt és azt állította, hogy az itteni magyar lapok elpusztultak volna nélkülük; ha ők nincsenek, magyar könyvet itt senki sem árusít, képet művész nem ad el; a magyar írónak, művésznek és újságírónak éhen kellett volna vesznie. Mindenki ismeri a zsidóságnak nemzetfenntartó szerepét az itteni magyar kisebbség életében.

Ezzel a kijelentésével azonban ő nem a zsidóságot becsülte le a maga szempontjai szerint, hanem bennünket, magyarokat. Ennél fogva én nem a zsidókat védtem, s azokból a gabonásokat, zsirke-reskedőket, falusi uzsorásokat, hanem népünket. Igaz, könyvben, újságban ők voltak a legnagyobb fogyasztók, képet is ők vettek magyar művészekről arányszámukat messze meghaladó mennyiségben. De miért tették ezt? Azért, hogy bennünket támogassanak? Nem hinném! Ebben a kérdésben én nem általánosíthatok úgy, mint a törvény.

Voltak zsidók, akiket a szellemi érdeklődés hozott kulturánkba, voltak, akik úgy érezték, hogy a műveltség kötelező és talán akadtak olyanok is, akik valóban azt hitték, hogy egy magyar könyv megvásárlása elismerést érdemlő áldozat. Nekünk csak az előbbiekhöz volt közünk. És csupán azokhoz, akik nem azt várták, hogy a kultúra is kiszolgálja őket, mint alázatos alkalmazottak, akit megfizetnek, vagy a kávéházi pincér, akinek borralalót adnak. Mert túlnyomórészt ilyenek voltak. Az igényesebb zsidó, fajtestvéreinek ezt a hibáját jobban látta, mint mi.

Mert a Színházi Élet példányszámának kétharmadát nálunk is a zsidók fogyasztották. Vicki Baum, Zweig, Schalom Asch, Feuchtwanger könyveiből összehasonlíthatatlanul több példány fogyott el, mint Móricz, Kodolányi, vagy Németh László műveiből. A faji szellem nekik többet tudott adni, mint az a másik, amelynek nyelvét beszélik, de a szívért idegennek érzik. A többség ilyen volt, tagadhatatlan. Ezekkel tehát semmit sem veszítettünk. Akiket pedig igényességük sodort a magasabb színvonal felé, érzésük pedig mellénk, azok talán nem változnak.

Mi a multban sem tettünk értük semmit, most pedig nem tehetünk. S, hogy népünk nem áldozatképes, azt senki se vesse a szemünkre. Elég baj, hogy így van. Nem a nép a hibás és nem mi. Egyszerű lenne kitalálni az okot.

Cél és kötelesség. Azt kérdekedves bátyám, hogy miért nem járok körötökbe, miért nem szerepelek, hisz »egészen tehetséges« vagyok. Azt mondod, hogy célunk közös és kötelességünk ápolni a magyar kulturát. Nem kételkedem, hitvallásom ez! Csak a szempontjaink különbözőek. Ti összeültök, urak és hölgyek és kulturéstét rendeztek, Ady verseit szavaljátok, énekeltek és zongoráztok — magatoknak. Majdnem mindig ugyanaz a társaság van nálatok,

uriasszonyok, akik elegánsan, a legutolsó divat szerint öltözve jelennek meg egy-egy előadáson, udvarias urak, akik egyformán tapsolnak a szereplőknek és közben az órájukat nézik, lehet-e már kimenni a söntésbe. Sehol egy fejkendő, sehol egy bajszos parasztlarc, sehol egy lelkes fiatalember, akin éreznéd, hogy valóban a kulturáért, valóban a magyar szóért jött el.

Mi keresnivalóm van e kispolgári gyülekezetben, az öregek, a megállapodottak önképzőkörében? Az orvos, az ügyvéd, vagy a kereskedő felesége előtt mutassam meg, hogy én is tudok valamit, várjam, hogy lovaggá üssön a tapsaival, vagy tanítsam meg szeretni Kodály dalait? A cél nem lehet ez! Az uriasszonynak elég alkalma van megismerkedni a magyar irodalommal, a magyar muzsikával, az ifjúságnak és a népnek volna szüksége erre. Azokat tanítani, azokban kialakítani egy kisebbségi magatartást fontosabb kötelesség, mint szerepelni a ti körötökben. Nálatok csak közönség van, s amit adhattok neki a legjobb akarat mellett sem több, mint a szó rossz értelmében vett műkedvelés. Vagy talán szavaltam el a saját verseimet, olvassam fel a magam novelláját a kendőzött közöny e bálványainak? Erre csak Arany László soraival válaszolhatok:

*Kiállni, mint színész: »no jer közönség,
Lásd, hogy szomorkodom, nézd a pódm!«
Hogy érte tapsal, vagy lütytel köszöntsék
S röhögjenek, mint kárvallott koldún,
Titkolt szerelmét, mely előtte szentség,
Birálja, méregesse a profán,
Ez a közömbös nép, vásári had:
Ah ily szereptől lelke elriad.*

A kisebbségi cél és kötelesség nem annyira a kultúra ápolása, mint annak terjesztése. Azt pedig nem köztetek kell kezdeni, hanem a nép és az ifjúság körében.

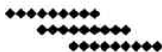

Az isteni nép. Ugy beszéltek róla, mintha valóban tőle várnátok a megváltást, holott csak a megbizását akarjátok. *A nép!* — kiáltjátok hamis pátozzsal és mindenki a parasztra gondol, a munkásra, az egyszerű emberre, a népre. A ti szemetek azonban a tömegben van. Jelszavaitok nem újak, ilyen beszédet már hallott a nép és tudta, hogy mire megy a vásár. Ma talán sikerült rászednetek újra, de a szívéhez férközni sohasem tudtok. Csak úgy bánik veletek, mint a zsidóval, vagy a kortessel, aki nagy dér-durral jön és azt mondja: Pálinkás jóreggelt adjon az Uristen! Hogy ityeg a fityeg öcsém-bátyám, aklom-baklom... — Kineveti a nép ezt a hülyéskedést, minthogy megvakarja a kobakját akkor is, ha olyan nagyon dicséritek szemtől-szembe. Mert gyanus az neki. *S, ha azt mondjátok: »a verejétkkel öntözött ke-*

nyérmag megdicsőült szépségének kéréskezői hősei... akkor éppúgy a pokolba kíván, mint a népiesch ugra-bugrdldssal. De csak csindljátok!

Előttünk azonban hiába hivalkodtok, nem irigylünk a »sikeréért.« Tudjuk, hogy türelmes a nép, de ha egyszer megunja a cselvetést úgy végigcsördit az ilyen uri kapcáskodókon, hogy soha életükben nem jut eszükbe sem kenetesen szenevelegve, sem hetykét komázva kiejteni száján az ő nevét.

Papharkay Dénes

Dr. JEVTITY M. DUSÁN

AZ ŐRÜLTEK TEMETŐJÉBEN

Fordította:
MANGOLD ALBERT

Kosava szántott a sikságon, s az élők településének szomszéd-ságában ott terpeszkedett a halottak birodalma. Omladozó és vedlett fal ölelte körül, mely mintha tágranyilt karjaival beljebb terelte volna a félredőlt mészköves sírköveket. Éjszakánként kutyák fogtak üvöltésbe a tövében, betöltve messzi vidéket vonyításukkal, miközben a holdvilág is előlopózkodt és mindent behintett. Nap-pal viszont a napsütés változtatta át az egészet kibírhatatlan tűz-hellyé, melynek hamuja eltakarta a föld belsejében folyó enyészetet.

Télen nem jutottam hozzá, hogy kimenjek a megboldogultak közé. Arrafelé állandóak voltak a boszorkány-orgiák, hóviharak és örült kosavák. Minden ami fából való, letöredezve, össze-visszahordva, helyenként meg hóval befüva, fehér dombok alján. Leg-alább is így mondogatták, mesélgették nekem...

... Mi közöm mind e mesékhez? Az elemek téli viaskodása a sírok felett éppen úgy nem érdekelt, mint a nyári nyüzsgés a rothadtszagu földön, de a temető egyik sarkában ott terült el a kórházi temető is. Igen, azok miatt a sírok miatt, már rég illett volna kimennem, de én éppen miattuk nem mentem ki soha. Napról-nap-ra, évről-évre halogattam...

Én e sirok lakóitól még a kórházi szobában bucsuztam el, amikor haldokoltak. Az akkor volt, amikor váltig erőlködve igyekeztem az élet urává lenni, de a fehérkeresztes, fekete kocsi továbbra is csak kidöcögött a kórházból... Ott a temetőben azonban tényleg a sirok ura uralkodott — az egyik ápolit — aki vakond módra turta, ásta a földet és a sötét gödrökbe hantolta betegtársait, férfiakat és nőket, kik azelőtt époly lelki betegek voltak, mint ő maga. Esténként hazajött ez a sirok uralkodója és szalutálva jelentette, hogy: »Minden rendben van.« Minden rendben: a sirok, a tisztaság, a fejfák, de még az ő kunyhója is.

Egy napon mégis, éppen Babics Nikola — a sirok ura — miatt kellett kimennem a temetőbe. Elálmétkodtam az egész berendezés mértani szabályossága felett. A sírdombok mind egyformán magasak és szélesek és hosszuk is pontosan ugyanaz. A letaposott ösvényen siettem kunyhójához, a temető végébe. Az öreg észrevett, szalutálni próbált és derült örömmel jelentette, hogy: »Minden rendben van.« Panaszolta, hogy sajnos nincs semmi dolga, majd azt, hogy lábai nem bírják a forgóban való reumatikus fájdalmai miatt. Kérdéseim elől mintegy menekülve, egyre azt hajtogatta, hogy nem igaz, amit a környező kertek és földek gazdái róla fecsegnek. Nem okoz ő senkinek sem kárt, szóval sem támadott meg senkit. Azok az asszonyok pedig, akik tőle megfutottak és páni félelmükben még a temetőt is elhagyták, maguk a hibásak, mert mi keresni valójuk a kórházi sirok között? Hát a bolondok még sirjukban se pihenhessenek nyugodtan a kíváncsiskodó parasztoktól? — Ez nem cirkusz — fejezte be határozott hangon, — hanem temető!

Megmutatta a kunyhóját, kérkedően megállapítva róla, hogy ez az egyetlen menedéke eső és napsütés elől. Közben igyekezett elrejtetni vagy tiz cső kukoricát, »melyet a temetőbe járó asszonyoktól kapott.« Így leleplezve, aztán nem csak uborkáit mutogatta meg az indákon, hanem a kunyhója mögött ültetett krumplit is. »Ez hát az, amivel a gonoszok vádolnak, hogy a sirokon uborkát ültetnek? Hát sirok ezek doktor ur?«

— Ugyan Babics, ismerlek én téged — mondtam ironikusan rákacsintva — néha hülyének tettetted magad...

— Nem vagyok én bolond, hisz a bolondok a kórházban, a bolondok házában vannak, én pedig nem!

Ezuttal is félbeszakítottam a mindennapi vitát, hogy ki a hülye és ki a bolond ember, mert kinzott a kíváncsiság, hogy miként tudott ilyen példás rendet teremteni a temető eme zugában.

— Én nem ástam hi a halottakat — védekezett ijedten — és nem helyeztem őket a sirokban odébb egy arasszal, de még fél méterrel sem, doktor ur! Hazudnak, ha azt mondják. Hazudnak! Én csak a sirok széleit hoztam rendbe és mindenütt elhelyeztem a fejfákat. Nem igaz, hogy a halottakat kiásom, én azokat nem boly-

gatom, csak épen egynéhánynak a csontjait helyeztem odébb, a sor kedvéért, de az el nem hamvadt megboldogultakhoz nem nyultam . . .

És mégis a fejfák sorfala katonai rendben üdvözölt engem.
»Minden rendben van, doktor ur!«

És amikor megkértem, hogy mutassa meg a régi sírokat, azokhoz elvezetve nem találtam semmi különbséget. »Mind rendben volt«, akárcsak az újak, egyedül a nevek mosolyogtak ismerősen felém a keresztberakott lécekről.

Mig a fejfákra irt nevek lebilincselték szemeimet, Nikola köszvényes lábaival nyomomban topogott.

Na nézd csak! A Bélics Sztyépa, mintha köszöntene engemet. Még most is emlékszem rá. Anyja kísérte hozzánk, ő pedig az arcába köpött és azt harsogta felé, hogy erkölcstelen, majd meg, hogy megmérgezte, de hogy hála a »Mindenségnek«, újra feltámadt. Amikor elvezették a kórterembe, megvigasztaltam anyját. Férje Dobrudzsában halt hősi halált, egyetlen fiát meg most vezette a síralomházba. Egyre csak azt hajtogatta: »Hát nem vagyok én szájalomraméltó anya?« Nagysokára tudtam csak megnyugtatni.

Ez meg a Márkó gyerek. Fejfája mintha hajladoznék és kezet nyujtana, hisz életében is ez volt a mániája. »Kezet a kézre« — suttogja most is — »Ha a római katolikusok és a szabadongondolkozók megegyeznének, a világ egycsapásra megmenthető volna. Ebből a kibékülésből megszületne a feltámadás. Az okos ember, — ha bolondként támad fel, — a halhatatlanság megtestesítőjévé válik.« — De amikor ez az ifju tüdővészben meghalt és én láztól cserepes ajkait száraitgattam, azt suttogta felém: »Te meg fogsz engem menteni.« E szavaktól sokáig nem tudtam megszabadulni...

Ni ni a »Jován!« Micsoda barátok voltunk mi ketten! Mikor egy alkalommal kihuztam két zápfogát, mindenáron azt követelte, hogy a talpáról a tyukszemet is vagdossam le, mely szeg módjára csaknem a lábafejéig ért. Ezért a műveletért tengernyi dukátot ígért, meg két szőlőskertet és elvállalta, hogy tiszteletemre ki-aszfaltoztatja a carigrádi utat. Amikor agyát elborította a vér és vonaglásával siettette haláltusáját, segítségért esdő kétségbeesett tekintetére megnyugtattam: »Ne félj, amíg engem látsz« — mire elmosolyodott. Oly bensőségesen és megnyugodva mosolygott... Ez a mosolya volt oka annak, hogy azon az egész télen nem jött álom szemeimre.

Tovább lépkedek, mögöttem a köszvényes Nikola, ki szüntelen fecseg:

— Itt járt nálam a gazda a városból, a temetkezési vállalat gazdája. Azt mondja, doktor ur, társuljak vele és nyissunk egy krematóriumot társas alapon.

Ez meg itt balról »Mitics Flóra«, a tanítónő. Évekig észrevétlenül járt-kelt hülye mosolyával elhízott arcán, mint a porszem a sivatagban. Éjjel-nappal szitkozódott. Istentől az utolsó féregig mindenkit és mindent átkozott s csak egyetlen egyszer fakadt sirva: »Engem soha senki sem szeretett.« »Még a Jóisten sem?« — kockáztatta meg az egyik irgalmas nővér, mire elmosolyodott: »Miért pont a Jóisten?... Az emberek nem szerettek!« És a szomorú mosoly ült az arcán akkor is, ott is a boncasztalon.

Nikola csak csoszogott és fogait csattogtatta.

— Az a krematórium nem is volna rossz dolog. Legalább nem tékozlódnék el annyi föld, ez pedig a legtermékenyebb földdé válna. Én meg mindent rendben tartanék.

Amott az a kissé szürkés, a többinél régibb feje »Fok Mateaé«. Eszembe jut a kék, öregesen meleg szempár. Mikor eljött a bolondok házába, megkérdeztem tőle, hogy hogyan tévedett ide. Ő meg halkán megmagyarázta: »Elindultam a templomba. A pancsevői templom nagy, ott fel akartam menni a szöszökre prédikálni, de nem engedtek. Dehát itt is lehet prédikálni. Elindultam az Isten házába, dehát ez is templom. Amaz templom, melyben a tömegek valamely bölcsélet sötétjében merülnek el, ez meg itt Isten háza, melyben az egyének kiusznak az individuális bölcsészet felületére.« — Én csak hallgattam az öreget. — »Ott hirdetni akartam a feltámadást, itt magam fogok feltámadni, mert én vagyok, érts meg, én vagyok Jézus.« — Ezt a megtört testű, kékszemű, öreg »Jézusomat« egyizben megmentettem a haláltól, amikor az már éppen torokon ragadta. Teste elszederjesedett, szemei kidülledtek s közben tehetetlenül túrta, hogy segítsék rajta. Amikor ujra lélekzeni tudott, bágyadtan sutogta felém: »Ugy-e, hogy Jézus vagyok?!« — Megsimogattam ősz haját vigasztalván: »És mégis veled leszel ott fenn az égben!«

Hátam mögött Babics csak tovább motyogott:

— De a gazda azt követeli, hogy én adjam a krematóriumhoz a pénzt, míg ő csak az ész, meg a protekciót, de hol fogok én tudni annyi pénzt szerezni?

— De most aztán már elég legyen ebből, Nikola!

— Összekoldultam halottak napján husz dinárt...

— Igaz, lehet-e, hogy a halottak kiásásával szerzettél valamennyi pénzt?

— Már hogy én a halottakat bántottam volna? Azzal, hogy hantjaikat rendbe tettem, most legalább jól festenek. Amíg éltek, addig maga hozta rendbe őket. De bizony azt senki sem mondhatja, hogy akkor is jól festettek volna.

Válasza cinikus volt. Közben egyre vonultak el előttünk a fejfák, mindmegannyi ember, Isten teremtménye. Ő ti régi ismerőseim! Hányan multak ki közületek karjaim közt. Minden bolondságtok az én lelkekre zuhogott és én valamennyi vigasztalan ér-

telmetlenségteket megsimogattam lélekben. Az én mosolyom volt a ti örömötök is, míg sötét tekintetem alatt összerezentek szidván és átkozván. Meggyógyult társaitok áldanak engem, de a »világ miatt« még levelezőlapon való üdvözlésre sem érdemesítenek... Ti, akik velem egy egész emberöltőt töltöttetek.

— De doktor ur, hisz nem voltak ők életsóváarak, nem is kutyeráltak lázasan több napot a haláltól. Azért van az, hogy mindketten: maga is, én is, saját szájjunk szerint szabályozzuk meg őket.

— Erigy már!

Babics meglassítja lépteit és sugdosva folytatja:

— Meglásd doktor, az élet minden keserősége és szenvedése egyszer csak véget fog érni, mert ott lent a sirban, a földi pokol és rossz után, pihenőt és sötétséget vágyva, megnyugszunk.

Mosolyra kényszerített:

— Ejnye, ejnye Babics, valamelyik bölcs azt mondja: Az ember, ha nem tudja a szellemet megalázni, akkor bosszúból kínozza. Ezt teszed most velem te is.

— Ezt nem értem egészen, de hallgatnom kell, mert a törvényt mindig az erősebbek szabják, nekem meg az irhámra kell vigyáznom.

Kesernyés mosolyra fakadtam. Mosolyra, mellyel a legörültebb embert meggyőztem arról, hogy ő az okos, mosolyra, mellyel befelé megvallottam, hogy magam minő gyatra és bolond vagyok, mosolyra, mely mélyebb értelmet ad egész életünknek, anélkül, hogy a lényegről tudomást szerezne.

Köröskörül pedig mindenütt sirok és az az érzésem, mintha a fejfák emberekké váltak volna, emberekké, hajdani ápoltságaimná, kik valamennyien a kezüket nyújtják felém, üdvözölnek, rám mosolyognak és jókedvűek, hogy megint a körükben időzöm. Örülnek, hogy megint velük vagyok, mint haláluk előtt abban a szerencsés bolondok házában, ismét velük a szellemek ama közösségében, melyről azt sem tudjuk létezik-e, melyet nem érzünk és érzékelhetünk, talán csak én, egyedül én, apjuk, testvérük, gyermekük, hóhéruk, istenük. Micsoda fogadtatás! Agyamon átsüvit harsány kiáltozásuk:

»Isten hozott!... Éljen a generálisunk!... Szerbusz paitás!... Megérkeztél vérszópó!?... Megváltóm!... Szerelmem!... Emberelem! . . . « Majd meg ezek süvitettek át fejemem:

»Fekete földdel keresztellek meg, Isten hozott, én vagyok a szentlélek, te pedig a fiam vagy doktor.«

»Az én fejem egy óriás méh, ezer meg ezer poronttyal telis-teli és te doktorkám, te vagy valamennyi apja, mindnek az Ur-istene!«

Befogtam füleimet. Babics kissé odébb dünnyögött:

— Mi, futóbolondok, tulságosan megértők vagyunk a gono-

szokkal szemben és ridegek a jók irányában. Hát te ezt eddig nem tudtad?

— Hogyne tudtam volna kedves Babicsom, hiszen azért van az, hogy most egyszerre sirhatnék is, nevethetnék is.

— Ejnye doktorkám, itt nem szokás nevetni a tréfákon, bolond az, ki mulat a liszten, hülye kesereg a bolondon és bölcs ember nem jön az örültek temetőjébe.

— De ha már hibáztam, tévedésem után hasztalan korholsz. Babics nevetett, a fejfák mosolyogtak és kuncogott köröttem minden.

Belekapaszkodva az egyik fejfába, megtámaszkodtam. A fejfa suttogva megszólalt:

»Istenem, hát nem elhagytál! Tehetek én arról, hogy örült vagyok? Arról a te bolondságodról sem tehetek, hogy közzénk jöttél. De ne bánd meg soha! Őszintén és igazán mondom neked: ha a buzaszem nem esik a földbe és nem hal meg, akkor csak ő marad meg, de ha meghal, számtalan új életnek ad életet. Hallgass reám doktor, ha feláldozod magad valamely eszméért és meghalsz érte, akkor te is számtalan életnek válsz forrásává, de ha csak a földi életre spórolsz, nem lesz semmi odaát az örökkévalóságban.«

— Dehát ki nyilvánított téged örültnek?! — üvöltöttem.

— Ki más, mint te!

— Most már értem, ez csakis a jelenleg érvényben levő földi törvények alapján történhetett.

— Természetes, azért voltál eddig is velünk doktorkám és most is azért jöttél köznék. Hisz mi rokonok vagyunk. Amíg élünk, a te lelkedből igen sok jutott nekünk, de ne sajnáld, mert belőlünk születnek a szentek.

— Én nem is sajnálom. Hát te Babics sajnálod-e?

— Annyira már nem vagyok bolond. Az ember mindig megtalálja okát és értelmét örömeinek. A szerencsétlenek ezt örültségnek nevezik. Én azt mondom, ez a bolondság az istenséggel határos.

— A csodába, ki nyilvánított téged bolondnak, Babics?

— Az emberek, akik nem tartottak eléggé gyakorlatiasnak az életben. Doktorkám, a közönséges halandók az embert, aki kimagasló közülik, rögtön bolonddá nyilvánítják, tapossák, s ha szellemével lesújt rájuk, megkövezik és megfeszítik bölcseségéért.

— Kitől tanultad ezeket, Babics?

— Magától, doktor ur.

— Éntőlem? — És megint éreztem, mintha valamely részem megszűnt volna élni, vagy leszakadt volna rólam, mintha meghaltam volna, mint az a bizonyos buzaszem. A lelkemet meg a szarkazmusz marcangolta: vajjon az a föld, melybe a buzaszem hullott... Ó!...

Babics meg csak mosolygott. Nyeregformájú orra köré grimaszok rajzolódtak. Mennyivel szebb látványt nyújtottak a fejfák.

Az egyik közülök méltóságteljesen szavalt:

»...Bennünket kiközösítettek az emberi társadalomból, holott mindig az emberek között éltünk. A történelem soha sem vett ró-lunk tudomást, pedig mi vagyunk a történelmi események rugói. Nincs határ az őrült és a normális között! Több őrültséget követ-nek el a normális emberek, mint a bolondok... Ennek a tespedt, iznélkül való emberi társadalomnak mi vagyunk a sója! Az embe-riség viharos forradalmaiban mi vagyunk a naivak, kiket rakásra lönek. Károsaknak tekintenek, de lám, kellünk az emberiségnek, mert csak mi vagyunk képesek a világot megváltoztatni. Amikor valamelyik bolond elgondolásaiból »őrült eszmék« támadnak, min-dig akad ideálista, aki azokat az életben megvalósítja. Ilyenkor belőlünk is nagyok lesznek, istenek. Maguknak meg az marad hogy rajtunk nevessenek, mulassanak!«

Most egyszerre csak nevetésbe, kacagásba fogott köröttem minden és harsányan hangzott felém a sirokból: ha, ha, ha...

»Számunkra az élet már nem tartalmaz problémákat!« — Va-lamelyik basszus a föld mélyéből felnyögött: »Valaki csak úgy lehetsz, ha van valamid! De többre kell vágyunk, mint amink van, hogy valamivel többé lehessünk! Nekünk az élettől volt is valamink, de többet kívántunk és így lett sorsunk a halál. Ezért nincs már számunkra az életnek problémája.«

Babics hirtelen hozzámszól:

— Vajjon miért nevet doktor ur?

— Hm! A hülyének nincsenek problémái, az átlagember ke-rüli őket, a bölcs kiagyalja és termeli őket. Ezen az igazságon nevetek.

— Hát az igazságokon nevetni szokás?

— Nevetünk és sirunk rajta. Csak a hazugságon szórakozunk.

— Hm, azért szórakoztunk mi veled annyit!...

Babics cigarettát kért tőlem, majd tüzet is és mélyen elgon-dolkozott.

Most meg a harmadik sorból az egyik sir magához intett. Mikor hozzáléptem, örömprepsve üdvözölt:

»Boldog vagyok doktorom, hogy láthatlak. Az átélt emlékek fölötti elmélkedés csendes örömet jelent. Te pedig nagy örömet okoztál nekem az igyekezetekkel, mellyel meg akartál szabadítani őrült ideáim ópiumától. De most torkom szakadtából nevetek raj-tad. Mire való volt hát erőlködésed? Hát nem volt hiábavaló? Hisz én mégis meghaltam. Megvigasztaltál az örökélet eszméjével, ho-lott magad is kételkedtél benne. Hazug elméletteddel ki akartad belőlem üzni a halálfélelmet! Nem azt mesélted nekem, hogy a születés és a halál ugyanaz? *Miért volna örök csupán a változás?* Ime én még mindig ugyanaz vagyok, te is ugyanaz vagy, aki vol-tál és én most nevetek rajtad, te bolond.«

Zugott a fejem. Bennem egy egész világ omlott össze és megint csak kinzott a kérdés: vajjon az a bizonyos buzaszem ter-mékeny földbe esett-e, hogy sok életnek életet adjon?...

Az egyik fején fátyol lengedezett. Integtetett, mint egy leányzó a keszkenőjével. Amikor feléje közeledtem, a bölcsész diáklány meleg alt hangján úgy üdvözölt, mintha rokonok volnánk:

»Most már tulérett vagyok és csöppet sem szégyenlős. Amikor egyszer lerugtam magamról a takarót, Ön odajött és letakart. Ott kezdődött. Azóta gondolok Önre. A kezére úgy néztem, mint valami szentségre. De amennyire vonzott ez a kéz, oly mértékben nőtt gyűlöletem is Ön iránt. Most hogy halott vagyok, szabad már a szívembe férközöm. Most bevallom, ez volt az én szerelmem. Szerelmem, mellyel téged szerettelek. Te voltál a kedvesem, ki ha mellettem elmentél, mindannyiszor megkötyagosodtam. A szerelemben úgy érezzük, mintha kedvesünkből mindenható hatalom sugároznék. A szerelemben kedvesünk mindenhatósága miatt elvesz egész egyéniségünk. A szerelemben megszűnik az idő, a tér, megszűnik mindennek az eleje és mindennek a vége. A szerelem maga a mindenség és örökkévalóság . . . Én kedvesem, amikor beteg és bolond létemre megsimogattad a hajamat, megtermékenyítettél a szerelmemben. Én nem éltem és nem is haltam meg. Abban a pillanatban, a te simogatásod alatt, összeolvadtam az öröklét szellemével és csupán ebben az isteni érzésben létezem . . .«

Szerettem volna megsimogatni a fejfáját. Végighuztam a kezem rajta és szálla szaladt a tenyerembe. Könnyek ültek szememben, nem a szálla miatt. Szerettem volna nevetni. Szerettem volna sirni . . . »Ó Uram — szakadt fel legbensőmből a kérdés: vajjon mit vetettem, hogy ilyeneket aratok?«

»Te vagy a prófétánk — hadarta a mögöttem levő sir. — Ha igazságos és őszinte vagy, mindannyiunkat simogass. Mindannyiunk fejfája megérdemli a simogatást, mindannyiunké, hogy csokolják.«

»Ne indulj azon az uton, hogy egy elveszett bárányért elhagyd az egész nyáját. Ha mindenható vagy a jóság gyakorlásában, nem fog elveszni egyetlen bárányod sem. Simogass mindannyiunkat és csokolj. Amíg élő bolondok voltunk, valamennyiünket simogattál és meg akartál menteni. Csak az a megmentőnk, aki mindannyiunkat megment! Ne feledkezz meg egyikünkről sem, mert nem leszel megmentő. Süss, mint a nap, mindannyiunkra egyformán!«

Megremegtem. Nem vagyok olyan ember, ki könnyen veszti el a lélekjelenlétét, de . . . Most meg a jobbról eső sir szólt meg:

»Ne légy magvető, ki válogat a földben. Légy olyan, mint a legfőbb magvető, aki énje magját szórja szét a terméketlen földbe és termékeny lelkekbe egyformán. Ne sajnáld azt, ami a sziklára esik! Csak az pazarolhat, akinek van. Te ember vagy és ember létedre ez a legtöbb, amit tehetsz, még annál is több. Ne törődj azzal, lesz-e termés, mert ha szivből adsz, ne kérdjed, mire adsz, ha magad szórod szét, kiapathatatlan forrássá leszel. És ugyan mi

lehetne egyéb kívánságod, mint az, hogy örök lény lehess?»

Forgott velem az egész mindenség. A sirok táncoltak, a fejfák masiroztak. Rászóltam Babicsra:

— Nikola, hát hol van itt az ösvény?

Az öreg mosolygott:

— Hát még a doktor sem tudja megtalálni az utat?

Szinte nem értettem meg. A sirok egyre ugrándoztak előttem. Mindegyik el akart mellettem haladni. Valamennyi üdvözölt. Kezüket felém nyujtották, fejüket szelíden lehajtva várták, hogy simogassam és megáldjam őket. A suttogásukat is hallani véltem: »Bolondok vagyunk, a te örültjeid. A mindennapiságtól elkápráztatott emberek észre sem vesznek bennünket, te azonban ismeresz minket, te megértesz bennünket, azért vagyunk a tiéd, halálunkban is teljesen a tiéd...«

— Nikola! Már megint nem találok az ösvényt!

— Hát még a doktor ur sem tud kiutat találni? — mosolygott az öreg. — Van úgy, hogy az ut sirokon és halottakon át visz . . .

Elmosolyodtam Nikolán.

— Nem Babics, én nem akarok a sirokon és halottakon keresztülgázolni. Én is csak éppen úgy, mint te, odébb akarom helyezni őket »a rend kedvéért.« Te halott testüket helyezgeted, én lelküket hozom rendbe.

— És így nyugosznak ott lent a sirban.

— Igen. Akárcsak a többi halandó, csak éppen nem olyan tökéletesek.

Az öreg mélyen hallgatott. A kijárat felé lépegettünk.

— Látod, Babics, a fejfák nincsenek mind egyenes vonalban leszurva. Látod, mennyi bukott előre? . . .

— Ejnye, doktor ur, hát nem maga jött el erre?

— Dehát csak nem én mozdítottam el őket?

— Azt nem, ők maguk hajoltak meg. Sajnálják, hogy elmegy

— Ejnye Nikola, de értesz ahhoz, hogy udvarolj és hizelegj

— Dehogyan is hizelegyek doktorom, de amikor azt mondotta az imént, hogy maga életükben hozza őket rendbe, én meg amikor meghaltak, a torkomat fojtogatta valami és könnyeket sajtolt a szememből, hogy mondok: akkor mennyi hasonlatosság is van közöttünk!

— Hát, igen. Mi ketten idézzük elő a lidércnyomások örök sorozatát. — Ezt mondva egy skatulya cigarettát adtam neki . . .

. . . S amíg könnyes szemekkel bámult utánam, otthagytam Ő legalább a sirok felett ur . . . Remegve siettem vissza. Vissza a kórházba, a kórterembe, a haldoklókhöz, hogy továbbra is próbálkozzam az élet urává lenni.

Mögöttem, a Kosava marcangolta pusztasíkságban ott terpszkedett az élők tanyájánál valamivel odébb, a halottak országa.

A százötvenéves magyar színészet

Százötven éve annak, hogy egy lelkes magyar ifju lelkében megszületett a gondolat; a magyar színészet megalapításának gondolata. Ez az ifju a komárom-megyei Kelemen László kántortanító volt, aki maga köré gyűjtött néhány színjátszásért rajongó fiatal diákot és honleányt, akikkel megalakította az első magyar színjátszó társaságot. Ez a társulat egy hónappal később a budai Várszínházban (1790 október 25-én) Simai Kristóf »Igazházi« című darabjában lépett először a magyar közönség elé. Eddig csak németnyelvű színijátás volt az országban és Kelemen László gondolata nem nagy örömet keltett a nemes karok és rendek körében, akik semmi értelmét sem tartották annak, hogy magyar emberek »komédiát« játsszanak, sőt voltak olyanok is, akik egyenesen azt kívánták, hogy Kelemen csukjék a bolondok házába az ilyen gondolatért. Akadtak azonban olyan nemes gondolkodású férfiak is, akik megértették Kelemen és belátták, hogy a színjátszással téríthetik vissza anyanyelvéhez a mindinkább idegen nyelven beszélni nemzeti. Kazinczy Ferencz és gróf Ráday Pál voltak az elsők, akik segítségére siettek az ifju társaságnak. Tíz női és tíz férfi erőből állott a társaság, akik eleinte, — persze a német színészek hatása alatt, — szavaló, páthoszos modorban játszottak. Később a vándorlások örök bizonytalanságai közben is nehezen alakulhatott ki határozott játéksztilus, úgy, hogy amikor felépült a kolozsvári, miskolci és a most nemrégiben lebontásra kerülő balatonfüredi színház, még mindig a jóakarát, lelkesedés és tanulmánygyás, a nagyobb érték bennük és csak másodsorban a művészi teljesítmény. Kelemen társulatának előadása egy jobb műkedvelő együttes előadásának színvonalán állott, amelynek sok akadályt kellett leküzdenie, de később a kezdet nehézségein átesve, már némi haladást mutathattak a színjátszás mesterségében. Csak anyagiakban voltak nagy nehézségek, azonban egy országos gyűjtés szép eredménye után minden alap megvan arra, hogy fejlődjék a társulat. A vármegyék is nagy lelkesedéssel álltak a színészet ügye mellé és a helytartótanácshoz benyújtott beadványban iparkodtak bizonyítani, hogy a színészetre nagy szükség van a »nyelv pallérozása«, ápolása, valamint a nagyrészt idegen nyelvű főváros magyarosítása érdekében.

A színészet kezdő korszakában a legsúlyosabb nehézségek közé tartozott a műsor összeállítása, mivel nem voltak megfelelő magyar darabok és így kénytelenek voltak idegen nyelvű darabokat — sokszor gyenge fordításban — előadni. Később ez is megváltozott, mert a színészet fejlődésével szinpadai irodalmunk is fejlődött és mindinkább akadtak írók, akik a hiányt pótolták.

Az első próbálkozások nem voltak magas színvonalon álló előadások és a magyar színészi lélek kibontakozása csak harminc-nyolcvan év múlva kezdődött, amikor az uttörő színészek mellett felneveledett újabb generáció már megértette az idők szavát és világozóvá lettek előttük a művészi célok. Az első társulat nem sok ideig működött, rövid idő múlva feloszlott és a tagok egyrésze nagyobb vidéki városokba, másrésze Erdélybe távozott.

Ezeknek az uttörőknek és az utánuk következőknek köszönhetjük a magyar színművészet és a magyar nyelv fejlődését és azt, hogy megbecsülést szerezve a magyar színjátszásnak a nemzet felkarolta őket és 1837-ben megnyílt a pesti Nemzeti Színház, amely ma is a nemzet kulturájának szent hajléka. Az uttörő színészek munkája, nemes áldozatkészségük, lelkesedésük nyomán emelkedett nagyra, európai, majd világhírűvé a magyar színjátszás. Ez a dátum nem csupán a színészet-történet első fejezete, hanem a nemzeti művelődéstörténet egyik legjelentősebb fejezete is.

A társulat feloszlása után Erdélybe távozó tagok beléptek az 1792-ben alakult és »Köztársaság« címen működő társulatba, amely báró Wesselényi Miklós védnöksége alatt Kótsi Patkó János, az uttörő színész nagy harcosa vezetésével működött. Kótsi Patkó egy erdélyi nemesi családnak volt a leszármazottja, kolégiumot végzett, majd mint katona külföldre is eljutott és ott magával ragadta a nyugati kultúra varázsa. Onnan hazatérve több társával együtt létrehozta a kolozsvári színjátszó társulatot. Híve volt a természetes játékmódnak és ezen a téren még sok hasznos befolyással lehetett volna a színészet fejlődésére, ha 1808-ban 37 éves korában vissza nem vonul a színjátszástól.

Az állandó helyiség hiánya lehetetlenné tette a kolozsvári társaság eredményes munkáját. Amikor ezt látták az erdélyi nemesek, elhatározták egy állandó »játékszin« felépítését, ami rövidesen meg is történt, azonban a magyar színészek csak 1821-ben léphettek benne fel először. Rövid működés után ez a társulat is két részre oszlott és — egykoru feljegyzések szerint — egyik részük elindult Debrecen felé, míg másik részük Erdély bércei között kelt vándorútra.

Ebben az időben már a fiatalabb színészgeneráció mind komolyabban fogta fel hivatását és szorgalmas tanulással, a személyes villongások, torzalkodások, erőt bénító intrikák megszüntetésével iparkodott betölteni nemes hivatását.

Az Ernyi Mihály vezetésével Kolozsvárról Debrecenbe távozó társaság később Szegedre jut, ahol a közönség nagy sze-

retettel fogadja őket és lelkesedéssel támogatja a színészet ügyét. Előadásaik nagy látogatásnak örvendenek. Innen — Szegedről — küldenek kérvényt Pestmegyéhez, amelyben kéri, hogy részükre a »játzsási engedély kiadassék«. Ez meg is történt és az engedély megérkezése után 1809 március 1-én a pesti Hacker szalában kezdik meg előadásukat.

Sok viszontagságos utat jártak meg a magyar színészek, akik esőben, sárban, sokszor éhezve, székéren és gyalog rótták keresztül-kasul az ország utjait, hogy hirdessék a magyar irodalmat és bemutassák nyelvünk szépségeit. A magyar nemzet fiai pedig támogatták a színészeket, mert belátták, hogy a magyar nyelv fennmaradása a magyar *életet* jelenti, ők pedig a magyar életet jelentő nyelvet ápolgatták, dédelgették és senki ezt a nyelvet szebben, jobban nem beszélte, mint színjászó nagyjaink. Ami erő, ami szépség, ami zamat van ebben gyönyörűséges nyelvben, azt ők csiszolták fényesre és később, amikor a dilettantizmusból kibontakozott magyar színészet egyes nagy színészeket és színésznőket teremtett, azok már bátran felvehették a versenyt a legjobb külföldi színészekkel, sőt sokszor felül is múlták azokat. A magyar színészi kibontakozásnak eme napjaiban: Szentpétery, Egressy, Lendvay, Fánecs, Bartha, Telepy, Laborfalvi Róza jelentik a jellembrázolás művészi magaslatait. De a későbbi idők nagy színjászóiról sem szabad megfeledkeznünk. Jászai Mari, Ujházi Ede, Szacsвай Imre, Küri Klára, Blaha Lujza, Rákosi Szidi, Odry Árpád, Pethes Imre... megannyi fénylő csillag a magyar színészet égboltján.

A világháború befejezése után bekövetkező változott körülmények új feladatokat szabtak a magyar színjászásnak. Új célok felé fordult a színészet. A legfőbb cél volt a magyar közönség azon rétegével megkedveltetni a színházat, amely közönség mindeddig nem érdeklődött, vagy szociális okok miatt nem érdeklődhetett a színház iránt. Ebben az irányban hatalmas fejlődéssel jutott előbbre a színészet ügye. Ma már a legeldugottabb helyen fekvő magyar falunak is megvan az igénye és megvan a maga színháza. Hiszen csak nemrégiben indult utra a »Faluszínház«, egy teljesen modern, minden kellékekkel gazdagon felszerelt 22 tagú színészegyesület, amely kényelmes, nagy társas gépkocsikon járja az országot és hirdeti a magyar kultúrát.

Ma, amikor idegen eszmék, idegen jelszavak mérgezik meg a magyarság ezreinek lelkét, kettőzött figyelmet kell szentelni a színjászás ügyének, mert a magyar kultúra hadseregének talán legerősebb fegyverneme a színház.

A JUGOSZLÁVIAI NÉMET NÉPKÖZÖSSÉG KIALAKULÁSA

Amióta a németekkel együtt kisebbségi sorsba kényszerültünk, nem először olvasunk elszomorító német közleményeket régi és mai együttélésünkkel kapcsolatban. Már annyiszor hallottuk az ingerlékeny kifakadást: a jugoszláviai német kisebbség tulajdonképpen csak 1918 óta él öntudatos, önálló nemzeti életet, azelőtt ennek nem voltak meg az adottságai és előfeltételei. Mi azonban mindig azt hittük, hogy ez szigorúan a németek szerémségi és szlovéniai vezetőinek véleménye, amit semmiesetre sem osztanak a vajdasági németek, akikkel másfél-század óta egymás mellett szántjuk a földet és barátkozunk. Most azonban kiadtak egy összefoglaló jelentést *Das Werden der Deutschen Volksgemeinschaft in Südslawien* (A jugoszláviai német népközösség kialakulása) címen, amely husz év kisebbségpolitikai fáradozásait foglalja össze. Ebben a számunkra annyi fájdalmas utalással és megállapítással tarkított füzetben, ismételten, nemcsak hogy teljes közömbösséget áruznak el a magyar kisebbségi törekvésekkel szemben, de újabb vádakot szórnak felénk. Keserű lesz a szánk íze, ha végig futunk az oldalakon, melyek kellő aláfestéssel s hatásvadászán arról akarják meggyőzni a német olvasót, elsősorban a német ifjúságot, amely a régi magyar világot csak hallomásból ismeri, hogy a délvidéki német kisebbség mennyi elnyomásnak, üldözésnek volt kitéve a magyar uralom alatt. A legkönnyebb volna ezt az újabb hangulatkeltést azzal az elhárító mozdulattal elintézni, hogy amugy sem hiszik el a vádakot s nem olyan könnyen hagyják magukat megtéveszteni azok, akik a magyar világ áldá-

sait élvezték s ma is visszaemlékeznek az együtt töltött, régi nap-sugaras időkre. Azokra a boldog napokra, amelyek nemcsak a magyarság, hanem a velünk együtt élő összes népek számára zavartalan kulturális fejlődést s ugyanilyen mértékben anyagi jólétet s meggazdagodási lehetőséget nyújtottak.

✱

Hogyha a magyarság pénzén a török által kipusztított magyarok helyére telepített németségnek üldözésben s elnyomatásban lett volna része, akkor 160—170 év alatt a németség nem őrizhette volna meg népiségét s nem volnának minden itten élő népnél virágzóbb falvai, boldog, öntudatos lakóikkal. A könyv szerkesztőitől csak egyet kérünk: legyenek igazságosak, nézzenek szét Magyarország közhivatalaiban s számolják össze, hány vajdasági származású s egyéb (elnyomott?) német ül vezető állásokban s hány magyar? Nem tudjuk megérteni s mire vélni, hogy a vajdasági németség, melyet mi testvérnek éreztünk s érzünk, husz éves szomorú kisebbségi életünkben, miért cibál elő minden alkalommal koholt állításokat, hogy ő is üssön egyet rajtunk, amikor mi országunk veszte árán is az ő ügyéért harcolók, ezt semmiképpen sem érdemeltük meg. Legyenek igazságosak és lássák be végre, hogy a tatár-dulta, osztrák sanyargatta és török-pusztította Magyarország mindenkinek hazát adott, csak a magyarnak nem! (A magyar volt egyetlen mostoha gyermeke a telepítésnek s többé-kevésbé csak a cselédsors jutott neki s a vándorbot.)

✱

A további elmélkedések helyett, amelyek messzire vezetnének, a magyar önérzetet bántó megállapítások halmazából emeljük ki egyetmást s nézzünk velük szembe. A bevezető sorok a Jugoszláviához került területek német lakosságának elűtő nemzeti sajátosságaira s öntudatára hívják fel a figyelmet. Öntudatos, magasfoku nemzeti szellemben éltek mindenekelőtt a szlovéniai és a szerémségi németek. Nem is vitás, hogy a két erős szláv tömbben a kisszámu németség a nemzeti érzés s a veszélyeztetett anyanyelv megőrzésére összpontosította erejét. Magyarországon nem volt szükség ilyen ellenállásra, mert a németséget semmiféle veszély nem fenyegette. De lássuk, mit mondanak az egykori Dél-magyarországról, helyesebben Bácskáról, Bánátról, ahol a németek a magyarokkal annyira összekeveredve, sőt össze is házasodva éltek s élnek ma is. A szerémségi németek meglehetősen élénk moz-

gási lehetősége mellett — olvassuk — a nem magyar népek, amelyek kisebbségben éltek az egykori Délmagyarországon, háttérbe voltak szorítva, nemzeti érzéseik lefékezve. Az iskolák és a magyar nemzeti célok szolgálatában álló német sajtó a németekből mindenáron gerinces magyarokat akart faragni? A füzet mondja ezt, de nem kis meglepetésre ilyen kifakadások után nyomban felsorakozik cáfolatként az a tájékoztatás, amely egész sereg bánáti egyesület munkájáról számol be. — Hát mégis volt öntudatos német élet? — A német élet a ferde beállítás szerint Bánátban mindössze néhány városra (Belacrkvára és Vrsacra) szorítkozhatott. A délmagyarországi német mozgalom különben is mindig Bánátból kapott ösztönzést. Ott alakult meg a magyarországi német néppárt is, amelynek egyik irányító lelke dr. Kremling Lajos volt. Az ő kezdeményezésére jött létre az akkori szerb és román kisebbségekkel a politikai együttműködés. Még a képviselőválasztásokon is közös jelölteket állítottak. A továbbiakban megtudjuk, hogy bár szép számban jelentek meg német nyelvű ujságok, *csak huszonnégy állott* tiszán a német nemzeti gondolat szolgálatában. Ebből tizenhat Erdélyre esett. A többi német lap a magyar állameszmét propagálta.

A háboru előtti magyar iskolapolitikáról hasonló lesújtó ítéletet kapunk, ami senkit sem lep meg, hiszen 20 éves kisebbségi életünk során nem először hangzanak el ilyen kijelentések, bár tagadhatatlan bizonyítékokkal — a világháboru végéig zavartalanul működő *német iskolák egész sorával* — tudjuk igazolni, ennek ellenkezőjét, (nem szólva az erdélyi szászság egész különleges helyzetéről.) Azt még elismerik, hogy a XVIII. század közepéig virágzó német iskolák állottak fenn s csak 1867. után indult meg a magyarosítás. Ha tényleg így lett volna, a jugoszláviai németek nem tarthaták volna meg másfél-század előtti (eredeti) nyelvjárásukat s kicsiny telepeik nem terjeszkedhettek volna szét izmos tömbökké, egyre fokozódó népi öntudattal. Beolvadás mindig volt és lesz, kivált az ilyen erősen tarka népszigeten, mint a Vajdaság. De ez a folyamat *természetes jelenség*, s nem egy céltudatos vagy erőszakolt politika eredménye. Éppen az előbbieket igazolják, hogy a Dunamedence az utolsó másfél-század alatt már egyáltalában nem töltötte be *a sokat hangoztatott természetes olvasztó-medence szerepét*. A kirajzoltak nagyjából csak látszólagos asszimilációja semmit sem jelent. Mert ez alól, mint minden más nép, *a németiség*

sem menekülhetett. (Vegyük csak az orosz-, lengyel-, cseh-, francia- vagy a horvát- és szlovén népet gazdagító német beolvadásokat.) Nem lehet tehát semmit a magyarság szemére vetni. **főképp** egy természetes társadalmi folyamatot. Ellenkezőleg: a változatlanul fennmaradt, *sőt nemzetiségeiben* (német, szerb, rutén, bunyevác) *megerősödött, tarka vajdasági nyelvsziget* csak azt bizonyítja, hogy *az a sokat hangoztatott erőszakos magyarosítás nagyon sán-tikál.* (Ezzel szemben husz év céltudatos iskolapolitikája elegendő volt arra, hogy a magyar falvak gyerekei jórészt már magyarul se tudjanak írni és olvasni.)

Különbözik a németség fiai, éppúgy, mint a többi nemzetiségi is, a legmagasabb közhivatali állásokba bekerültek, a nélkül, hogy ne-
vükről vagy nemzetiségükről le kellett volna mondaniok. (Vegyük pl. csak a novivrbászi származású Schmidt Henrik dr. egyetemi tanárt, Hitler kitüntettét, aki több ízben volt a szegedi egyetem rektora, bár tántoríthatatlan harcosa volt a német nép ügyének.) S ha mégis megmagyarosították nevüket, nem kényszerből, hanem *szabad elhatározásukból tették.*

Némileg enyhítették a magyarságra egyáltalában nem hízogő vadakat azok a sorok, amelyek ismertetik a jugoszláviai német kisebbségi élet kiépítésének kezdeti nehézségeit. Az ő munkájuk sem volt olyan könnyű, pedig a németek akkor már »nemzeti öntudatra«
ébredtek s megkezdték az átfogó német nemzeti eszme szolgálatában álló egyesületek kiépítését. A világháboruban a németek is a szerbek ellen harcoltak s ezért a békekötés után a Jugoszláviához került németeknek sok ellenszenvet és bizalmatlanságot kellett leküzdeniök. A német kitartás és lelkesedés azonban minden akadályt legyőzött s megszerezte a bizalmat, ami nélkül egyesületeik nem juthattak volna el mai magas fokukra. Mi ennek a bizalomnak megnyerését többek között azzal is magyarázzuk, hogy *nyíltan elfordultak a magyarságtól s megtagadták a magyarsággal eltöltött multjukat.*

Miután a német sajtó s a népvezérek nem győzték eléggé hangsúlyozni, hogy az új állam mennyi előnyt és lehetőséget jelent a németség számára, a két legjelentékenyebb vajdasági nép kettészakadása megtörtént. S amíg a magyarság évekig a tájékozódással, a környezettanulmányozással, a mult siratásával volt tulontul elfoglalva, a németek egyik ellenállást a másik után

küzdötték le s meggyőzték a többségi népet, hogy *nem kívánják vissza a magyar multat, amely »nemzeti életüket megzavarta«*. A számukra ilyen körülmények között folyton enyhülő légkörben egyetlen kínálkozó alkalmat sem szalasztottak el, hogy munkakörüket kiszélesítsék s az egész németiséget egyesületekbe szervezzék. A német öntudat mindig élénk és éber volt s a nemzeti szocializmus uralomrajutása óta, csak még jobban erősödött. Már az új állam megalakulása utáni években megindult a Deutsches Volksblatt, a szunnyadó német nemzet: öntudat első ébresztője s ébren tartója, majd nagyszámban következtek az egyesületek, utána a vrbászi tanítóképző, azután a csonka, s később a teljes vrbászi német gimnázium. 1940-ben a német szellem, a huszévi tevékenységet összegezve, az egész világ előtt büszkén és öntudatosan hivatkozhatott arra, hogy mindezt a saját erejéből teremtette. A németiség összeforrott, lélekben egyetlen akaratot képvisel, s az asszimiláció árnyéka már a múlté.

*

Hogy gazdasági téren mit jelentenek a német szövetkezetek, azt felesleges magyarázni. Álljon itt szemléltetőnek annyi, hogy amíg az Agraria 1927-ben 17 millió dináros, 1938-ban már 106 millió dináros forgalmat bonyolított le. Ma 364 szövetkezet tevékenykedik s most van alakulóban a házépítő szövetkezet, az orvosok és gyógyszerészek, ügyvédek stb. szövetkezetbe tömörülése.

A kulturális munka terén elért eredmény is jelentős. A német kulturegyesületek száma több százra rug, s aligha van németlakta hely (— elég ha 20—30 német család található benne —), ahol Kulturbund ne működne s ahol ne tartana nyilván, ugyszólván személy szerint minden német polgárt.

*

A magyarságra nézve kellemetlen sorok ellenére sem tagadhatjuk meg, hogy a legteljesebb csodálattal s elismeréssel szemléljük kisebbségi intézményeik tökéletesítésére irányuló újabb fáradozásait. Az az érzésünk azonban, hogy mindezt akkor is elérték volna, ha a magyarság iránt legalább némileg megőrizték volna régi érzelmeiket.

A magyar néplélekből hiányzik az irigység, féltékenység s rosszindulat. De képtelenek voltunk elfojtani keserűségünket, ami a sorok olvastára, melyek a németek háboru előtti magyarországi helyzetét oly valóságellenesen kedvezőtlenül igyekeztek beállítani.

Mi, akik még nem felejtettük el a vajdasági németiséggel való korábbi kapcsolatainkat, szeretnők, ha végre megszűnnék a mult fájó, mert *valótlan*, hánytorgatása s több igazságot, megértést és szeretetet kapnánk, mint eddig, hiszen ezt az éketverő *propagandát*, melyet a korábbi kormányok politikája is elősegített, ma már semmi, *de semmi* sem igazolja. A németiség hatalomban megerősödött, mi azonban ma is gyengék és szegények vagyunk, lovatlanság tehát ellenünk harcolni.

Szirmai Károly

SZOMSZÉDOK

*Te büvölet nélküli szomszéd,
ha értenéd nyelvem, megértenéd?*

*Magyar vagy, mondd, egy az éltünk.
ám együtt nem sirtunk, reméltünk.*

*Francia? Angol? Hej, cimbora,
ugy-e álmosít Tokaj bora?*

*Yankee vagy, biz' bolond szeszélyű,
lappangó csendben vak kedélyű.*

*Te német, spanyol, orosz, japán,
ír, olasz, szín a földi mappán.*

*Szorongó fők, érdeken csüngők,
bölcsstelen szót az ürbe hintők.*

*Félrevert lelkek, rom-harangok.
százféle nyelven megtört hangok.*

*Ó szomszédok, ó idegenek,
Isten... ki várja leveletem?*

(Cleveland. Ohio)

REMÉNYI JÓZSEF

ŐRSÉGEN

ÉPÍTŐ MAGYAR KEZEK

A magyar összetartásnak és áldozatkészségnek megható és lelkesítő példáját nyújtják a szubotikai kisiparosok és kereskedők, akik, mint a napisajtó feljegyezte, ellenszolgáltatás nélkül, csupán szívük parancsára, vállalkoztak arra, hogy a Magyar Olvasókör építkezésénél felmerülő munkát elvégzik; mások, hogy az anyagot ingyen adják. Mindez nem keltene különösebb feltűnést, ha kisebbségi történelmünk iratlan évkönyveiben egyszer is előfordult volna az önkéntes munkavállalásnak ehhez hasonló nagyszabású és önkéntelen megnyilvánulása.

Nézzük csak meg miről is van szó?

A Magyar Olvasókör vezetősége már évek óta tervezi, hogy kibővíti és rendbehozhatja az egyesület elhanyagolt állapotban lévő és a megnövekedett igényeknek meg nem felelő székházát. A terv azonban sosem valósulhatott meg, elsősorban a szükséges anyagiak hiánya, másrészt a testületben fel-felbukkanó nézeteltérések és meddő »elvi« csatározások miatt. A gazdasági viszonyok hosszú ideig különben is olyanok voltak, hogy a sok oldalról igénybe vett magyar áldozatkészséget nem lehetett még egyszer megcsapolni, nem lehetett kívánni a tengődő magyar társadalomtól és a legtöbb tagot számláló, de legszűkösebben élő középosztálytól, hogy előteremtse a székház kibővítéséhez és kifényesítéséhez szükséges százezreket. Várni kellett és tünni kellett a vakolatját hullató, az idők során beszennyeződött falak szomorú látványát, a szorongást és a füstös kényelmetlenséget.

A Magyar Olvasókör mai épülete ugyanis kisebb igények kielégítésére, kisebb közönség részére többszöri toldozás-foldozás után jött létre és ami a múltban hozzá épült, az is nélkülözta a

gyakorlati előrelátást. A színházterem előtt csöppnyi csarnok van, de ennek nagyrészét is elfoglalja a ruhatár, úgy hogy színházi előadások, vagy táncmulatságok alkalmával kényelmetlen, tumultuózus jelenetek zajlanak le az előcsarnokban. Az előadások szünetében a közönség egy alacsony és füstös kocsmaszobában zsufolódik össze. Ennek a hodálynak a látványa és levegője megdöbbeníti az embert. Sokszor kellett miatta pirulni, mikor a Magyar Olvasókör más nemzetiségű vendégeket fogadott falai között. Az ország legnagyobb magyar közművelődési egyesületének — mondogattuk tehetetlenül — nincs méltó és reprezentatív otthona, ahová vendéget hívhat és ahol tagjai igazán jól és otthonosan éreznék magukat. A foltos ruhát, szegénységünk jelét nem szégyeltük, de a rongyaink miatt pirultunk, mert külső kopottságunk nemcsak az anyagiak, hanem összefogó erőnk és teremtő kedvünk hiányát is elárulta. Patópáloskodó természetünk, vitakozó hajlandóságunk, »belső párbajunk«, elvi egyenetlenkedéseink elszívták a tevékeny munkától legjobb erőnket és legdrágább időnket.

Sok minden megváltozott a Magyar Olvasókörben, amikor a vitakozó kedvűek és a minden kákán csomót keresők passzivitásba vonultak. Egyszeriben felszabadult az az erő, amelyet eddig a szerencsétlen és magtalan szellemi villongások kötöttek le és meg lehetett kezdeni a munkát. Pár hónap alatt a Magyar Olvasókör minden alosztálya egyensúlyi helyzetbe lendült, egyik sikeres előadás a másikat érte. Akik hűségesen megmaradtak a Magyar Olvasókör szolgálatában, nagy kedvvel, igyekezettel, sokszor hősi áldozatkészséggel dolgoztak a közös ügyért: mindenben a lehető legjobbat, a magyar műveltség színvonalához méltót nyújtani. Érdemes volt dolgozni, mert lassan, de biztosan megfigyelhetjük gyarapodásunkat. A taglétszám csodásan emelkedett, a jó előadások, hangversenyek egyre nagyobb tömeget vonzottak, a szakosztályok mindegyike sikert-sikerre halmozott, egymással versengtek abban, hogy ki nyújt többet és a jobbat, ki mennyivel gyarapítja anyagi és erkölcsi vagyionunkat.

Ezekután már gondolni lehetett arra, hogy megvalósítsák a régi tervet: az építést, az átalakítást és a helyiségek rendbehozását. Elkészült a tervrajz és az előzetes költségvetés. Valóban szerény építkezésről volt szó, de a mai anyagárak és munkabérek figyelembevételével így is százezres összeg buggyant ki a számi-

tások végén. Gondolni sem merete senki, hogy a mai bizonytalanságban és nyomasztó gazdasági helyzetben elő lehet teremteni a szükséges összeget. Egymást érték az értekezletek, hogy valamilyen megoldást találjanak s már-már úgy látszott, hogy a terveket el kell tenni jobb időkre, amikor megmozdult néhány magyar iparos és közölték az építőbizottsággal, hogy ingyen elvégzik a szakmájukba vágó munkát, de az építkezésnek mindenképen meg kell indulnia. És egyszerre, mintha csoda történt volna. Mintha mindenki megérezte volna, hogy itt sokkal több, sokkal nagyobb valami történik annál, hogy egy vagy két derék ember munkát és anyagot áldoz, mindenki érezte, hogy az eddig alvó, tétlen és fátsult magyar lélek és a közös ügyért ritkán dobbanó magyar szív szólalt meg, a magyar akaraterő és a magyar sorsvállalás jelentkezett, a közösségtudat támadt fel és együvértartozásunk érzése szökkent virágba.

Ha egykoron a Felvidék és Erdély magyarsága össze tudott fogni, ha közös ügyről volt szó, itt is meg tudják tenni, ha kell. Különös és szép öröm mindannyiunk számára, hogy az első lépést kis emberek, iparosaink, kereskedőink, kézműveseink, munkásaink tették meg. Az ingyenes munkavállalással és az anyagfelajánlással az előirányzott költségvetési összeg annyira összezsugorodott, hogy nem volt többé akadálya a munka megkezdésének. Hathatósan elősegítette a szép mozgalmat a *Napló* is, amely sorozatos lelkes beszámolókat közölt a magyar kisiparosság áldozatkészségéről, ami annál értékesebb, mert ezekben a súlyos időkben, a tél küszöbén, olyankor nyilvánul meg, amikor az iparososztály igazán nem rendelkezik elajándékozható anyag- és erő felesleggel. Könnyen adhat az, aki bővében van a javaknak, százszor nehezebb, de annyiszor értékesebb annak az embernek a hozzájárulása, aki talán egy melegebb ruháról, vagy egy jobb falatról mondott le, hogy a közösséget szolgáló Magyar Olvasókör megajándékoson és külsőségeken is méltó legyen hivatásához.

Szeretettel feljegyezzük azoknak az iparosoknak, kereskedőknek, cégeknek a nevét, akik önkéntes munkával, vagy más adománnyal járultak az építkezéshez: *Tőke Dániel és Fia, Szabenyi Márton, Nagy Varjas Rókus, Szücs Mihály épületasztalosok, Nagl Ferenc, Matuska Lénárd szerelők és bádigosok, Pauk János mázoló, Varga Antal és Fiai, Horváth János villanyszerelők, idősebb Siflis Pál, ifjabb Siflis Pál, Barzel, Angyal és Czabay, Szenes*

Testvérek, Kákonyi Béla vaskereskedők, Úrge Ernő, Bory Béla motorgyárosok, Gábor Béla a »Rotman« vasbutorgyár tulajdonosa, Morvay és Molnár műcementipar, Nagy Gyula és Kovács-Sztrikó Mihály kárpitosok, Kunetz Testvérek és Korponaics Ádám üvegek, Kiss József tetőfedő, Sefcsics Lajos és Elek ácsmesterek, Vászics, Kiss és Jáger lakatosok, Horváth-Almásy József vezetésével az összes magyar szobalestő iparosok, Dech Károly műszövő, Bokor László kereskedő, Sipos Testvérek és Szent József műbutorasztalosok, Varga István építész, Meteor, Milodánovics, Heckinger csillárüzem, Denegri János és Palatinus János műkö- és márványipar. Az építkezéshez szükséges összes téglát dr. Prokesch Mihály, az Olvasókör ügyvezető elnöke és Molczer Károly téglagyárosok adták. Nojcsék Géza olvasóköri elnök 10.500, dr. Szőlőssy József ügyvéd 5000 dinárral járult az építkezés költségeihez.

Ez a névsor korántsem teljes. Nem mulik el nap, hogy ne jelentkeznék munkát vállaló újabb iparos, vagy kereskedő. A pénzgyűjtés sem indul még meg, de most felhívás nélkül is érkeznek kisebb-nagyobb adományok az építő-bizottsághoz, amelynek tagjai: *Nojcsék Géza, dr. Prokesch Mihály, dr. Kovács Károly, dr. Hősz Dezső, Lendvay József, Richter János, Palencsár József, Csuka János, Kun Szabó Dezső és Lévy Endre.* Külön meg kell említenünk a bizottság tagjai közül *Csuka Jánost, Hősz Dezsőt és Palencsár Józsefet,* akik lankadatlan buzgalmukkal és szívós szervező készségükkel tűntek ki. Vállalták az összes szükséges anyagok összegyűjtését.

A Magyar Olvasókör udvarán téglá és homokhegyek állnak. Az új falakat felhúzták, tető alatt vannak. Néhány hét múlva elkészülnek a vakolással, a festéssel, a parkettázással és a berendezéssel. Karácsonyra már új, tiszta falak, kényelmes és jó beszállású helyiségek, szép magyaros berendezés várja az Olvasóköri tagokat. Az új otthon nemcsak csinosabb, hanem barátságosabb és meghittebb is lesz. Minden tégláját, minden szögét magyar szív adta és magyar kéz öntötte formába. Vigasz ez a gyengén termő multért és hit a jövőre, hogy a munkáskezek, amelyek most teremtő szorításban egyesültek sohasem fognak szétszakadni.

Szobotica, 1940. október 26.

Kass László

...minden könyv a
Globus könyvesboltban
Novi Sad, Kralja Petra II u. 42.

Kérje ingyenes ismertetőnket !

Kéziratküldők figyelmébe!

A szerkesztőség kéziratokat senkinek nem ad vissza, kéziratküldők leveleire csak abban az esetben válaszol, ha írásuk azt indokoltá teszik.

1940. November

KALANGYA

11. Szám

Odgovorni urednik: — Felelős szerkesztő: Dr. TILLER-TIMÁR FERENC

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara -- a nyomásért felel: Nagy Aleksandar